T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ABD
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

PEYAMİ SAFA'NIN GENEL EĞİTİM BAĞLAMINDA DİN EĞİTİMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Nebi KAÇİRA

DANIŞMAN

Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK

VAN - 2020

KABUL VE ONAY SAYFASI

Nebi KAÇİRA tarafından hazırlanan "Peyami Safa'nın Genel Eğitim Bağlamında Din Eğitimi İle İlgili Görüşleri" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Başkan: Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye: Doç. Dr. Mahmut DÜNDAR Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye: Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Emin SULAR Muş Alparslan Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	11/06/2020
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. …………………………… Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (11.06.2020)

(İmza)

(Nebi KAÇİRA)

Yüksek Lisans Tezi
Nebi KAÇİRA
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Haziran, 2020

PEYAMİ SAFA'NIN GENEL EĞİTİM BAĞLAMINDA DİN EĞİTİMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

ÖZET

Türk edebiyatının ve Türk fikir hayatının önemli şahsiyeti olan Peyami Safa'nın hayat mücadelesinde genel eğitim anlamında din eğitimi için verdiği mücadele bu tezin ana esasını oluşturur. Milli, maneviyatçı, mukaddesatçı düşünceleriyle bilinen Peyami Safa zor yaşam koşullarında yetişmiş olmasına rağmen, bu zorluklar, onu yıldırmamış, bildiği doğruları söylemekten alı koymamıştır. Özellikle de döneminin birçok ilmini kalem oynatacak kadar öğrenmiştir. Edebiyat, edebi akımlar, felsefe, sosyoloji, psikoloji ve mantık alanlarında kendini yetiştirmiş makale, fıkra, roman, hikaye ve tiyatro gibi edebi türlerde eserler yazmıştır. Türk inkılabının doğru bir şekilde anlaşılması için etkin bir mücadele vermiş, döneminde din eğitiminin yapılması hususunda gayret etmiştir. Peyami Safa, yazılarında "terbiye" ve "din terbiyesi" kavramlarını kullanmıştır. Genel eğitim anlamında Maarif Vekâletinde (Milli Eğitim Bakanlığı) gördüğü aksaklık ve eksiklikleri yazmıştır. Ayrıca din eğitimin yapılmasına yönelik ülke genelinde konulan engeller ve oluşturulan manipülasyon ile dezenformasyona karşı mücadele etmiştir. Safa, din ve bilimin bir arada olabileceğini dolayısıyla eğitim sistemimin her kademesinde genel eğitim ile birlikte din eğitimin de verilebileceğini din eğitimi ve öğretiminin genç nesle gerekli olduğunu karakter, nitelik, ahlak kazandırılması açısından son derece önemli ve elzem olacağını düşünmüştür. Ayrıca din ile bilimin birbirinden ayrı olmadığını söylemiş, bunun için dünya bilim tarihine damga vurmuş şahsiyetleri örnek olarak vermiştir. Peyami Safa, bunun yanında özellikle gençler arasında yayılan ateizmle de mücadele etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Peyami Safa, Din Eğitimi, Maarif, Terbiye, Edebiyat.

Sayfa Sayısı : vii+72

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK

(M.Sc. /Ph. D. Thesis)

Nebi KAÇİRA

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
June, 2020

PEYAMİ SAFA'S OPINIONS ABOUT RELIGION EDUCATION IN THE CONTEXT OF GENERAL EDUCATION

ABSTRACT

The struggle that scrambled by Peyami Safa who is positive and modest person of Turkish thought world and Turkish literature, for religion education in terms of general education is the main principle of this paper. Despite the fact that Peyami Safa who was known by his nationalitist, moralist ideas and his personality devoted to sacred, was growing up in hard conditions, these conditions couldn't dump him and prevent him to tell truths. He learned all disciplinesof the age, especially all disciplines of his time as he could write about them. He educated himself in fields such as literature, literary movements, philosophy, sociology, psychology, dialectic and he wrote pieces in literary fields such as article, anecdote, novel, story and theater. He struggled effectively fot understood of Turkish revolutions correctly and he was not oblivious to applying of religion education in the context of general education. Peyami. Safa used decency and religion decency in his writings. He wrote hitches and deficiencies of education ministry without hesitation. He also struggled with barriers against applying of religion education all around the country and manipulation and disinformation against religion education. Safa thought these; religion and science could be together so religion education could be applied in all grades beside the general education, religion education and scolarship could be important very much to get young generations to gain moral, quality and personality. Peyami Safa thought that religion and science were not far from each other by giving examples of most important people of science and world history. Besides Peyami Safa especially struggled with atheism spreaded among youngs.

Key Words : Peyami Safa, Religion Education, Ministry, Decency**,** Literature.

Quantity Of Page : vii+72

Supervisor : Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK

İÇİNDEKİLER

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.s.m.	Aleyhissalatu vesselam
Bkz.	Bakınız
c.	Cilt.
c.c.	Celle Celâluhu
Der.	Derleyen
d.n.	Dip not
dzl.	Düzenleyen
haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
İHO	İmam-Hatip Okulları
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
Sade.	Sadeleştiren
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TYB	Türkiye Yazarlar Birliği
vb.	Ve benzeri
yy	Yüzyıl

ÖNSÖZ

Türk düşünce ve edebi hayatında önemli yere sahip olan Peyami Safa roman yazarı, ülke tarihi ve güncel sorunların üzerinde kafa yoran çok yönlü bir aydındı. Bu çok yönlü aydının din eğitimine bakış açısının da bilinmesi önem arz etmektedir. Peyami Safa'nın genel eğitim hakkındaki düşünceleri ile kendi deyişiyle din terbiyesi (din eğitimi) düşüncelerinin yanında gençlik, sanat, felsefe, edebiyat, kültür, ahlak, imam-hatipler gibi hemen her alanda ortaya koyduğu görüşlerini mütefekkir kişiliğine bağlı kalarak bunlardan din eğitimi konusundaki düşüncelerine yoğunlaşıldı.

Safa, Bir taraftan Sosyalizm, Marksizm ve Komünizmle kalem kavgasına girişirken bir taraftan da din eğitimine uygulanan baskılara ve din eğitiminin yapılması önündeki yasaklara karşı mücadele vermiştir. Baskıya rağmen eğitim ve din eğitimi hakkındaki görüşlerini makalelerinde, fıkralarında ve kitaplarında cesurca ortaya koyarak, düşünceleriyle dönemin sosyal ve siyasi hayatına yön vermiştir.

Peyami Safa, fikirlerinin orijinal olması ve çok yönlü bir aydın olması hesabıyla çok sayıda araştırmaya konu olmuştur. Peyami Safa ile ilgili çalışmalar onun edebi yönü üzerinde yoğunlaşmıştır. Onunu edebi yönünü inceleyen çalışmaların yanında Siyaset Bilimi[1], Din Sosyoloji[2] dallarında da çalışmalar yapılmıştır. Onun Din eğitimi alanındaki görüşlerini ortaya koyan çalışmaların eksikliğini gidermek için bu çalışma yapılmıştır.

Bu çalışma konunun bütünlüğüne bağlı kalınarak beş bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölümünde Safa'nın hayatı, hayatı verilirken kronolojik sıra korunarak verilmiştir. Burada Safa'nın aldığı eğitim, çalıştığı kurumlar, hayata karşı verdiği mücadele ele alınmıştır. Edebi şahsiyet bölümünde Safa'nın Türk edebiyatına

---

[1] Burhan Kılıç, *Peyami Safa Perspektifi İle Türk Modernleşmesinde Doğu-Batı Sentezi,* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,2019.

[2] Taner Aydın, *Peyami Safa'da Din ve Toplum Anlayışı*, (Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale,2002.

getirdiği yenlikler, eser verdiği edebi türler ile birlikte romanlarının şekil ve içerik özellikleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Son olarak Safa'nın yazdığı edebi türler tasnif edilerek eserleri ilgili başlıklar altında verilmiştir.

2. bölümde Safa'nın döneminin ve fikirlerinin anlaşılması için 17 yy' da Osmanlıda başlayan ve Cumhuriyet döneminde devam eden Batılaşma hareketlerin geçirdiği evreler ele alınmıştır. Ayrıca bu sürecin Safa' da bıraktığı tesirler ele alınmış ve Safa'nın Türk modernizmini, Türk inkılabını yorumlayış biçimi vurgulanmış, batılılaşma süreci ve bu süreci besleyen zihinsel arka plan verilerek ele alınmıştır.

3. bölümde genel eğitim bağlamında din eğitimi olan konumuzun daha iyi anlaşılması için eğitim, öğretim ve öğrenme gibi kavramları açıklanmıştır. Ayrıca genel eğitim hakkında bilgi verildikten sonra Safa'nın eğitime bakışını ortaya koyan fikirleri verilmiş, bu konudaki fikirleriyle örtüşen bazı eğitim bilimcilerin görüşleri de verilmiştir. Safa'nın edebiyat ve tenkit konusundaki yorumu, sanata bakışı, estetik sanatlar diye adlandırdığı derslerinin okullarda önem verilmesi yönündeki görüşleri de ele alınmıştır Yine bu bölümde MEB'in genel politikaları Safa'nın analiz açısıyla verilmiştir.

4. bölümde din eğitimi yokluğunun toplumun değer yargılarında oluşturduğu tahribatları tespit ettiği ve din eğitimin okullarda din dersi olarak verilmesi hususunda çeşitli gazetelerde yayımlanan fıkralarından derlediğimiz Safa'nın din eğitimi hakkındaki görüşleri harmanlanarak verilmiştir. Safa'nın, din eğitimi düşüncesi iyi anlaşılsın diye Safa'nın yaşadığı dönemin sosyal hayatı da incelenmiştir. Yine imam-hatip okullarının eğitimdeki yeri, anayasada din eğitimin konumu, Batının din eğitimine bakışı, Sosyalizm, Marksizm ve Komünizmin din düşmanlığı yaptığına değinilmiştir. Peyami Safa'nın çeşitli gazete ve dergilerde yazdığı makalelerinde, fıkralarında eğitim, aile, din eğitimi, gençlik, ahlak, kültür, imam- hatipler, yüksek İslam enstitüleri ve İlahiyat Fakültelerine dair fikirleri verilmiştir.

5. bölümde ise tezin genelinde ele alınan konuların içeriklerine dair fikirler özetlemek suretiyle verilmiştir. Yine Safa'nın konu bütünlüğü bağlamında verilmeyen örtük düşünceleri de sunulmuştur.

Çalışmam konusunda beni yönlendiren ve çalışmaya başladıktan sonra da desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK hocamıza teşekkürlerimi borç bilirim. Doç. Dr. Mahmut DÜNDAR hocamıza ve Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Emin Sular hocamıza teşekkür ederim. Ayrıca çalışmam boyunca desteklerini sunan aileme de teşekkür ederim.

Nebi KAÇİRA

Van/2020

GİRİŞ

15.yy'dan itibaren deney ve gözleme dayanan pozitif düşüncenin yaygınlaşmasıyla birlikte bilimsel ve teknik gelişmeler hız kazanmış, Avrupa'da sanayinin ilerlemesine zemin hazırlamıştır.[3] Bu gelişmelere bağlı olarak 17.yy' a gelindiğinde Batı; sosyal, siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda üstünlüğünü Osmanlı'ya kabul ettirmiştir. Osmanlı Devlet yönetimi de buradan kurtulmak için yenilikler yapmaya başlamıştır. Yenilikler toplumun değerleri hesaba katılmadan tepeden inme olunca Batılaşma faaliyetleri de daha çok yönetim etrafında toplanan bir kesim tarafından benimsenmiştir, Batılılaşma tedrici olarak, bir metot çerçevesinde toplama benimsetilmediğinden toplumsal zeminde karşılık bulmamıştır.

Batılılaşma fikri esasında Osmanlı'yı Batı ile mücadele edecek seviyeye getirmektir. Ancak bu çabalar olmayınca, çok uluslu ve çok dinli İmparatorluğu bir arada tutmak için, süreç içerisinde Osmanlı aydınları arasında düşünsel bakımdan faklı arayışlar oluşmaya başlamıştır. Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük olarak tezahür eden, bu fikir akımlarının ortak yönünün Osmanlı İmparatorluğunu bir arada tutmak olduğu söylenebilir. Osmanlı'da başlayan modernite düşüncesi geleneksel kurumlar, yapıları tasfiye etmeye dönüşünce bir kısım aydının eleştirisine maruz kalmış, bunun sonucunda yeniyi savunanlar ve eskiyi savunanlar olarak kategorize edilen fikri cepheler oluşmuştur.

16. yy' da reform hareketleri sonucunda Avrupa'da eğitim-öğretim faaliyetleri kiliseden alınarak laik bir eğitim sistemine geçiş yapılmıştır.[4] Avrupa Medeniyetinin temelini oluşturan bu düşünceyi dayanak alan Türk modernleşmesine bu düşünce yerleşir. Yeniliklerin amacına ulaşmamasının sebepleri dinde aranmaya başlanır. Din, sosyal ve siyasi alandan uzaklaştırılır. Laikliğin, dönemin bir kesim entelektüelleri tarafından farklı bir şekilde algılanması ve topluma yanlış sunulması sonucu İslami değerlerle beslenen aile yapısının hızla çözülmeye başlandığı görülür.

---

[3] Erişim[http://tarih34.com/ronesans-ve-reform-hareketleri_h209.html] Erişim Tarihi: 01.07.2020
[4] Erişim[http://tarih34.com/ronesans-ve-reform-hareketleri_h209.html] Erişim Tarihi: 01.07.2020

Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerine ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş dönemine tanıklık eden ve bu dönemi yakından bilen çok sayıda yazar, bilim insanı vardır. Bunlardan biri de Peyami Safa'dır. Safa, bu dönemleri gözlemleme ve inceleme fırsatı bulmuştur. İki dönemi karşılaştırmış, sentezini yapmış, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan Türk modernleşmesinin yön değiştirdiğini vurgulamıştır. O, Batının fen ve teknolojisi ile Doğunun değerlerini birleştirmek ve milli, manevi değerleri göz ardı etmeden bilimle yoğrulmuş bir ülke ve toplum inşa etmek istemiştir. Safa, gerilemenin tek nedenin din olmadığını, yapılan yeniliklerin enine boyuna incelenip alınmadığını, reformların toplumun dokusuna uymadığından kaynakladığını savunur. Safa, dönemin entelektüel bakışını ortaya koyarak, edebi ve fikri yazılarına siyasi, sosyal, entelektüel hayattan kesitler sunar, dönemin panoramasını çizer.

Aydınlar, cehalete karşı Batının sadece bilim ve sanatının alınmasına odaklanırken, Safa ve bir kısım aydın; bilimin, milli ve manevi değerlere uyarlanarak alınmasının doğru olacağı kanaatindedir. Bu aydınlardan biri de Mehmet Akif Ersoy'dur. Ersoy aşağıdaki beyitte Avrupa medeniyetinden ne anlamamız gerektiğini özetlemiştir:

'Alınız ilmini Garb'ın, alınız sanatini;
Veriniz hem de mesainize son süratini.'[5]

Çalışmada, Türk edebiyatında iz bırakmış geniş bir okuyucu kitlesi olan dönemin bürokrasi ve siyasi hayatına fikirleriyle yön veren Peyami Safa'nın, toplumdaki değişim ve dönüşüme, dine ve din eğitimine bakışı yansıtılmaya çalışılmıştır. Safa'nın eğitim ve din eğitimi fikirleri üzerine çalışma yapılmadığından bu konudaki görüş ve düşüncelerini derlemek onları bir araya getirmek amaçlanmıştır. Yine gerek Safa'nın gerek dönemin edebiyatçı yazar ve çizerin

[5] Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, (Dzl. : Nebil Fazıl Aslan), İstanbul, 2008. 243.

verdiği mücadele ve gerekse dönemin yönetiminin dine, din eğitimine yönelik zihniyetini ortaya koymaktadır.

Safa, ahlak ve kültürde meydana gelen yozlaşmayı üzerinde etraflıca düşünülmeden kabul edilen yeniliklere bağlamaktadır. Buna mukabil yozlaşmanın din eğitimi ile aşılacağına inanan, Safa'nın ahlak ve kültür anlayışı üzerine inceleme yapılmış, bu konulardaki görüşleri de çalışmada ele alınmıştır. Romancılığı ve hikâyeciliği ön planda olan Safa'nın eğitimciliği, mütefekkir, ileri görüşlü gibi yönleri üzerinde durulmadığından Safa'nın bu yönlerine dikkat çekilmiştir.

Safa'dan yapılan alıntılarda, cümle yapısına, dönemin kullanılan Türkçe gramer bilgisine dokunulmamıştır. Makalelerinde, fıkralarında Maarif Vekâletinden sık sık bahsettiğinden Maarif Vekilliği ve Maarif Vekâleti hakkındaki görüşleri de verilmiştir.

Safa, yaşadığı döneminde, toplumda beliren ahlaki, manevi çözülmelere kayıtsız kalmamış, ahlaki değerlerden her geçen gün uzaklaşıldığı bir dönemde bilhassa eğitim alanında yol gösterici olmuştur. Safa'nın *Türk inkılabı* olarak adlandırdığı değişiklikler sonucunda yeni yasalar çıkarılmış. 3 Mart 1924 yılında ilan edilen Tevhidi Tedrisat Kanunuyla medreseler, tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. Ayıca o dönem yönetim anlayışının ve seküler aydınların din eğitimi algısının sonucunda tüm maarif (eğitim) sistemimizde köklü değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler, aile yapısının değişimi, ahlaki ve kültürel değerlerin erozyonu ile gençlerin maneviyattan uzaklaşması şeklinde tezahür ettiği söylenebilir. Din derslerinin müfredattan çıkarılması, hedeflenen insan eğitimini ve toplum inşasını bu yönüyle eksik bırakmıştır. Safa'nın bu bağlamdaki fikirlerinin tanıtılması çalışmanın önemini arz etmektedir.

Çalışma konumuz literatüre dayalı teorik bir araştırma olduğu için veriler konunun kabul gören kaynaklarına başvurularak toplanmıştır. Veriler konuyla ilgili bilgilere göre analiz edilmiştir. Ayrıca Safa'nın objektif serisi denilen eserleri taranmış Safa'nın, maarif vekilliğine, aile, gençlik, psikoloji, sosyoloji, eğitim, din eğitimi, din psikolojisi, eğitim psikolojisi, eğitim felsefesi, eğitim sosyolojisi, din

sosyolojisi ve değerler eğitimi gibi düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Türkiye'deki kütüphanelerde konu ile ilgili çalışmalar taranmış ve kaynaklar konu başlıklarına göre ele alınmıştır.

Araştırmanın evrenini, Safa'nın üzerinde çalışma yapılmamış genel eğitim ve din eğitimi bakışı oluşturur. Kaynak, Safa'nın gazete ve dergilerde yayınlanmış, fakat ölümünden sonra Ötüken Yayınları tarafından dönemin gazete ve dergilerinden derlenmiş ve 8 cilt halinde yayınlamış eserleri oluşturmaktadır. Araştırma objektif serilerinde yer alan makale ve fıkraları ile "Türk İnkılabına Bakışlar" adlı deneme kitabında konuyla ilgili yer alan düşünceleriyle sınırlandırılmıştır

Ötüken Yayınları tarafından derlenen tüm makale ve fıkralarının yer aldığı 8 cilt halinde getirilen objektif serisi ve bu seriye dâhil edilmeyen ''Türk İnkılabına Bakışlar'' adlı kitabı da çalışmaya eklendi. Denemelerden oluşan bu kitap Safa'nın Osmanlının son döneminde başlayan modernleşme hareketlerini, Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük gibi fikir akımlarını ve bunların geçirdiği değişim, dönüşüm ve Türk inkılabının dayandığı hususları içerir. Bu eserde Safa, Türk İnkılabını milliyetçilik ve medeniyetçilik fikrine dayandırır.[6] Türk modernleşme ve Türk medeniyetini, Doğu ve Batı mefhumlarının tahlili, İslam, Türk ve Batı düşüncelerinin karşılaştırmasını yapar.

Peyami Safa'nın, makale ve fıkraları konu içeriklerine göre şu başlıklar altında tasnif edilmiştir: Osmanlıca Türkçe Uydurmaca Objektif 1 serisinde 165 adet makale ve fıkrası toplanmıştır. Sanat Edebiyat Tenkit Objektif 2 serisinde 142 adet makale ve fıkrası toplanmıştır. Sosyalizm Marksizm Komünizm Objektif 3 serisinde 161 adet makale ve fıkrası toplanmıştır. Din İnkılap İrtica Objektif 4 serisinde 123 adet makale ve fıkrası toplanmıştır. Kadın Aşk Aile Objektif 5 serisinde 114 adet makale ve fıkrası toplanmıştır. Yazarlar Sanatçılar Meşhurlar Objektif 6 serisinde 140 adet makale ve fıkrası toplanmıştır. Eğitim Gençlik Üniversite Objektif 7 serisinde; 174 adet makale ve fıkrası toplanmıştır. 20. Asır Avrupa ve Biz Objektif 8

---

[6] Peyami Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, İstanbul, 2017, 80.

serisinde; 155 adet makale ve fıkra olmak üzere dönemin gazete dergilerinde toplam 1174 makale ve fıkra yazıp yayınlamıştır. Bu makale ve fıkraları ele alınmış ve incelenmiştir. Din İnkılap İrtica Objektif 4 serisi ile Eğitim Gençlik Üniversite Objektif 7 serisinde bulunan makale ve fıkralarında genel eğitim ve Din Eğitimi ile ilgili düşünceleri öncelikli olmak üzere yukarıda bahsedilen konulara bakış açısı da derlenmiş ve incelenmiştir. Günümüz eğitim- öğretimi ve din eğitim ile irtibatlandırılmıştır. Peyami Safa'nın eserleri din eğitimi bağlamında tasnif edilip incelenirken din eğitimi ve alanında yapılmış çalışmalarla ilgili bir literatür çalışması yapılmıştır.

1. PEYAMİ SAFA'NIN HAYATI EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Peyami Safa'nın Hayatı

1899'da İstanbul'da doğmuş, 15 Haziran 1961'de İstanbul'da hayatını kaybeden Peyami Safa, Servet i Fünûn (Edebiyat-Cedide) edebiyatı şairlerinden İsmail Safa'nın oğludur. Sivas'a sürgüne gönderilen babası Sivas'ta hayatını kaybedince iki yaşında yetim kalmış. On ay sonra da kardeşini kaybetmiştir. Babasının ölümünden sonra annesi Server Bedia hanımla birlikte İstanbul'a dönmüş. Yoksulluk içinde kalan Safa dokuz yaşında yakalandığı kemik veremi nedeniyle düzenli bir eğitim alamamıştır. Bu yüzden hem çalışmış, hem dendi kendini yetiştirmiştir. 13 yaşında Posta Telgraf Nezareti'nde memur olarak atanmış. 1914-1918 yılları arasında öğretmenlik yapmıştır, öğretmenlikten ayrıldıktan sonra 1918'den 1961 yılında ölümüne kadar durmadan çeşitli konularda yazılar yazmıştır.[7]

Para kazanmak niyetiyle yazdığı yazılarında annesinin ismi olan Server Bedia'dan esinlenerek "Server Bedii" takma ismini kullanmış. Server Bedii ismini kullanarak yazdığı "Cingöz Recai" adlı polisiye romanı Türk edebiyatında yazılmış ilk polisiye roman olarak kabul edilmektedir. Oğlu Merve'yi Erzurum'da askerlik görevini yaptığı sırada kaybetmiş ve büyük bir sarsıntı yaşamıştır. Bu olaydan kısa

---

[7] Selim Altıntop, Rıza Bağcı, Can Şen, (Editörler), (*Vefâtının 50. Yılında Peyami Safa Kitabı,* Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

bir sonra İstanbul'da beyin kanaması sonucu hayata veda etmiş. Edirnekapı mezarlığına defnedilmiştir.

Kültür, edebiyat, sosyoloji, Sanat, felsefe, psikoloji, gibi birçok alanda kırk üç yıl boyunca yazılar yazan Safa,[8] düşünce hayatında 1932 yılından itibaren Ahmet Ağaoğlu'nun çevresindeki fikir hareketlerine iştirak ederek liberalizme kaymıştır. 1935 yılında Nazım Hikmet ile kalem kavgasına girerek onunla ömür boyu yollarını ayırmıştır. 2. Dünya savaşından sonraki yıllarda sosyalistlerle işbirliği yaptığına inandığı Demokrat Parti'ye muhalefetinden ötürü Cumhuriyet Halk Partisine yakınlaşmış, 1950 yılında bu partiden milletvekili adayı olmuş, ancak kazanmamıştır. Sonradan Demokrat Parti'nin antikomünist kimliği belirginleştikçe bu partiye yakınlaşmış ve daha sonra muhafazakâr bir çizgi benimsemiştir. "Türk İnkılabına Bakışlar" adlı kitabının ikinci baskısında değişiklikler yaparak eserdeki görüşlerini saf Kemalizm ideolojisinden Doğu- Batı sentezi görüşüne dönüştürmüş, bu sebeple eleştirilere maruz kalmıştır. Bu arada savaş yıllarında ilgi duymaya başladığı mistisizm, parapsikoloji hakkında yoğun okumalar yapmış, gazete yazılarında maddeciliğe karşı ruhçuluğu savunmuştur.[9]

Polemik ustası olan Safa, çağdaşları olan Nazım Hikmet, Nurullah Ataç, Muhsin Ertuğrul, Aziz Nesin gibi dönemin tanınmış aydınlarıyla kalem kavgalarına girişmiştir.[10]

1.2. Peyami Safa'nın Edebi Kişiliği

Safa, kendini yetiştirmiş, çok yönlü bir yazardır. Neredeyse her alanda kalem oynatmış fikirlerini beyan etmiştir. İnandığı fikirlerini ısrarla savunmuş onları mantıklı izah edilebilir şekilde açıklamıştır. Batı'da resim, musiki, edebiyat, edebi akımlar, sosyoloji, felsefe, mantık, siyasi yapı ve siyasi akımları yakından takip etmiş onları kendi süzgecinden geçirerek yazdığı makale, fıkra ve romanlarında

---

[8] Erişim:[https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/peyami_safa.html] Erişim Tarihi: 08.05.2020
[9] Beşir Ayvazoğlu, *Peyami Safa*, İstanbul, 2008, 438-439.
[10] Hasan Öztürk, *Elli Yılın Yazarına Elli Yıllık Özlem*, Haziran, 2011, 18.

yansıtmıştır. Eserlerinde Doğu medeniyeti ile Batı medeniyeti sentezini yakalamaya çalışmıştır.

Kendi düşüncelerini, toplumun manevî değerlerini, kararlılıkla savunmuştur. Safa'nın fıkra ve makalelerinde sağlam bir mantık dokusu ve inandırıcılık görülmektedir. Romanlarında olaydan çok tahlile önem vermiştir.

Safa, kendi deyişiyle Türk inkılabını bilimsel bir tarzla incelemiş onları topluma faydalı ve uyumlu olabilecek şekilde kullanılması yönünde mücadele etmiştir. Safa, Türk inkılapları mecrasından uzaklaştığı aşamada devreye girmiş, dikkatleri oraya toplamaya çalışmıştır. Toplumdaki ahlaki çöküntüyü, medeniyetin toplumda oluşturduğu çelişkileri, nesiller arasında ve sosyal hayat içerisinde meydana gelen çatışmaya dikkat çekmiş ve çözüm önerileri sunmuştur.

Safa Batılılaşmayı ve Türk inkılabını savunmakla birlikte bunların geçmişle dinle ilintili olmasını ve milli kültürle harmanlanmasını istememiştir. Safa, laikliğin kabulü ile Türk inkılabının tesiriyle oluşturulmak istenen seküler toplumun dinden soyutlanmaması için büyük gayretler sarf etmiştir. Batı'da bilim ve teknik alanında meydana gelen gelişmelere öncülük eden şahsiyetlerin dini hassasiyetler taşıdığını yazılarında dile getirmiştir.[11]

1.3. Peyami Safa'nın Eserleri

Safa'nın romanları teknik bakımından oldukça güçlüdür. İçerik olarak da zengin olan romanlarının dili akıcı ve sadedir. Romanlarında uzun ve karmaşık cümlelerin yanında kısa, kesik, devrik cümleler de kullanmıştır. Genel olarak romanlarının üslubu anlaşılır ve akıcıdır. Romanlarındaki olaylar bir biriyle bağlantılı olup olaylar arasında kopukluk yoktur. Bu yönüyle romanları sürükleyicidir, sıkıcı değildir. Romanlarında zaman ve mekan betimlemesini muhteşem bir anlatımla yapmış, ruhsal konuların işlediği romanlarında fiziki

---

[11] Peyami Safa, *Sosyalizm Marksizm Komünizm Objektif 03* (Haz.: Nevzat Kösoğlu), İstanbul, 2015, 133.

betimleme ile birlikte ruh betimlemelerini de konuya ve mekan uygun bir şekilde yapmıştır.

Romanlar: Biz İnsanlar, Gençliğimiz, Yalnızız, Şimşek, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, Sözde Kızlar, Bir Tereddüdün Romanı, Mahşer, Atilla, Bir Akşamdı, Süngülerin Gölgesinde, Fatih-Harbiye, Bir Genç Kızın Kalbinin Cürmü, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Canan.

Hikâyeler: Bir Mekteplinin Hatıratı, Aşk Oyunları, Karanlıklar Kralı, İstanbul Hikâyeleri, Gençliğimiz, Ateşböcekleri, Siyah Beyaz Hikâyeler.

Tiyatro: Gün Doğuyor

Deneme ve İnceleme: 20. Asır-Avrupa ve Biz, Türk İnkılabına Bakışlar, Yazarlar-Sanatçılar-Meşhurlar, Büyük Avrupa Anketi, Din-İnkılâp-İrtica, Felsefi Buhran, Kadın-Aşk-Aile, Millet ve İnsan, Mahutlar, Mistisizm, , Osmanlıca-Türkçe-Uydurmaca, Nasyonalizm, Doğu-Batı Sentezi, Sanat-Edebiyat-Tenkit, Sosyalizm-Marksizm-Komünizm, Eğitim-Gençlik-Üniversite, , Sosyalizm,

Ders Kitapları: Türkçe İzahlı Fransız Grameri, Cumhuriyet Mekteplerine Millet Alfabesi**,** Dilbilgisi, Cumhuriyet Mekteplerine Alfabe Büyük Mektup Numuneleri, Cumhuriyet Mekteplerine Kıraat, Yeni Talebe Mektupları, Türk Grameri, Fransız Grameri.[12]

2. PEYAMİ SAFA DÖNEMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Peyami Safa'nın fikirlerini anlamak için dönemin batılılaşma ya da modernleşme fenomenin çatısını oluşturan sosyal ve siyasal düşüncenin zihinsel yapının tarihsel sürecine bakmak gerekir. Bu süreç, Lale Devrinden başlar. Lale Devrinde matbaanın kurulması ile başlayan yenlikler, Türk modernizmi ya da Batılılaşma serüveninin başlangıcı sayılır. Batı'nın teknik olarak üstünlüğünün zihinsel olarak kabul edildiği dönem de denilebilir. Lale devrinden hemen sonra

---

[12] Erişim: [http://www.diledebiyat.net/turk-edebiyati-tarihi/bati-etkisindeki-turk-edebiyati/cumhuriyet-donemi-turk-edebiyati/cumhuriyet-donemi-edebiyatcilari/peyami-safa] Erişim Tarihi: 08.05.2020

gelen, III. Selim, daha sistemli bir yenileşeme hareketini benimsemiştir. Bu dönemde nizam-i cedit denilen yeni düzen içerisinde idari, siyasi ve adli alanda yapılan yeniliklerle ulemanın devlet ve halk üzerindeki etkisi kırılmak istemiştir.[13] Eğitim alanında ise medreseler karşısında teknik eğitim veren modern okular açılmıştır. Fakat mevcut kurumlar kaldırılmadan, Batı tarzı yeni kurumların oluşturmaya çalışılması eski yeni tartışmasını doğurmuştur.[14] II. Mahmut dönemine gelindiğinde Türk modernizminin değişim ve dönüşümü yoğun şekilde birçok sahada devam eder. II. Mahmut modernleşme faaliyetlerini yapabilmek için ya geleneksel kurumları ıslah edecekti ya da lağvedecekti. II. Mahmut da ilk olarak yeniliklere engel olarak gördüğü Yeniçeri ocağını kaldırmış yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye isimli bir ordu kurmuştur. Bu ordu, Batı da kurulan ordular gibi sınıflara ve bölümlere ayrılmış, askerlere askeri üniforma giydirilmiş, memurlara ise Avrupai tarzda kılık-kıyafet giyme uygulaması getirilmiştir.[15] II. Mahmut, yayınladığı bir fermanla sıbyan mekteplerini zorunlu hale getirmiştir.[16]

1839 yılına gelindiğinde Sultan Abdülmecit onayıyla Mustafa Reşit Paşa tarafından yeni düzenlemeler, Tanzimat Fermanı olarak ilan edilir.[17] Tanzimat dönemi, Osmanlı İmparatorluğu açısından dönüm noktasıdır. İlan edilen bu ferman hukuktan, ekonomiye, askerlikten eğitime kadar farklı alanlarda köklü değişiklikler getirmiştir. Eğitim ölçeğinde bakıldığında, dönemin bir kısım aydını medreselere yönelik eleştirilerini sıklaştırmıştır. Batıdaki gelişmeler, devletin eğitim sisteminde yeni düzenlemeler yaparak Batı tarzı okullar ihdas etmesinin önünü açmıştır.[18] Gelenekçi ve inançlı Osmanlı toplumu, Tanzimat'tan sonra hızlı bir Batılılaşma sürecine itilmiş, muhafazakâr değerler bu süreçte erozyona uğramıştır.[19] Tanzimat döneminde okullarındaki din eğitimi- öğretimi sırasında hangi metotların, hangi

---

[13] Erişim: [https://tarihibilgi.org/3-selim/] Erişim Tarihi: 25.05.2020

[14]Burhan Kılıç, *Peyami Safa Perspektifi İle Türk Modernleşmesinde Doğu-Batı Sentezi,*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,2019, d.n. 78.

[15]Burhan Kılıç, *Peyami Safa Perspektifi İle Türk Modernleşmesinde Doğu-Batı Sentezi,*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,2019, d.n. 82.

[16] Mahmut Cevad, *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat Ve İcraatı*, İstanbul 1938,1-3.

[17] Karpat, Kemal, Haşim, *Türk Demokrasi Tarihi*, (Yedinci Baskı), İstanbul,2013, 96-97.

[18] Şakir Gözütok–Mustafa Köylü, *Ana Hatlarıyla İslam Eğitim Tarihi*, İstanbul, 2017,244.

[19] Orhan Türkdoğan, *Sosyal Şiddet Ve Türkiye Gerçeği*, Ankara,1985,178.

öğretim aşamasında ve konularda nasıl uygulanması gerektiği konusunda ciddi bilgilere rastlanılmamaktadır.[20]

Tanzimat Fermanının devamı niteliğinde olan Islahat Fermanı 1856 yılında ilan edilmiş. Bu fermanla gayri Müslümlere birtakım haklar verilerek, hâkim millet olan Müslümanlarla Osmanlı tebaasındaki diğer halklar arasında anayasal düzeyde eşitlik sağlamak istenmiştir. Verilen bu tavizlerin çok uluslu Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasını tetiklememesi için Osmanlı aydınları özellikle Jön Türkler tarafından *Osmanlı* olma fikri ortaya atılmıştır.[21] Fikirsel arka planda Yeni Osmanlılar olarak kabul edilen Jön Türkler vardır. Bu ideolojiyi Nurettin Topçu şöyle izah etmiştir: birbiriyle bağdaşmayan unsurlara ortak bir ideoloji bulma zorluğu içinde unsurlar birliği fikrini resmi ve partilerüstü bir ideoloji olarak İttihatçılar benimsemiştir. Bu unsurlar bireysel değil, toplum olarak ele alınmalıydı. Böylece İttihatçılar, Osmanlı ülkesini bir vatan-ı umumi (genel yurt) olarak tanımlamışlardır.'[22]

Askeri okulların açılması subayların yetiştirilmesi, teknik, mühendislik, tıp vb. alanlarda okulların açılması ve Islahat Fermanına kadar yapılan yenilikler, Osmanlı devletinin Batı karşısındaki kötü gidişatını engellememiştir. Jön Türklerin ve Osmanlı aydınlarının öncülük ettiği I. Meşrutiyet ilan edilmiştir. İlk Osmanlı Meclisi olan Meclis-i Mebusan açılarak İlk Osmanlı anayasası Kanun-i Esasi ilan edilmiştir. Meşrutiyet, eskilerle yenilik isteyenlerin savaşı olur.'[23] Eskiyi savunalar, Batı'dan gelen her şeyi küfür ve bidat görmesine karşılık, yeni savunlar ise, Garb'tan gelecek her şeyin bizi de kurtaracağını zannederler.[24]Batının daha çok siyasi yönünü örnek alan I. Meşrutiyet dönemi, Osmanlı-Rus savaşından sonra Meclis-i Mebusan'ın kapatılması ve Kanun-i Esasinin askıya alınmasıyla son bulmuştur. Artık II. Abdülhamid dönemi başlamıştır, İslamcılık fikir akımı revaçtadır.

---

[20] Gözütok–Köylü, *a.g.e.* , 512.
[21] Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İstanbul,2015, 15.
[22] Tarık Ziya Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler 1876-1938*, İstanbul, 2001,13
[23] Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, İstanbul, 2018,42.
[24] Topçu, *a.g.e.* , 43.

İslamcılık fikri, XIX- XX. yüzyılda İslam'ı bir bütün olarak ibadet, inanç, ahlak, felsefe, siyaset yönüyle yeniden hayata hakim kılmak istemiştir.[25] Bu fikir, akıllı bir metotla Müslümanları, İslam dünyasını, Batı sömürüsünden zalim ve istibdatçı, yöneticilerden, esaretten, taklitten hurafelerden kurtarmak, medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist, modernist ve eklektik yönleri baskın siyasi, fikri ve ilmi çalışmaların ve arayışların teklif ve çözümlerin bütününü ihtiva eden bir harekettir.[26] II. Meşrutiyetin İslamcıları, İslam ittihadını hiçbir zaman siyasi bir mesele olarak ele almamış. Hilafet siyasetine bağlı bulunmakla birlikte, konuyu daha çok İslam âleminin modernleşmesi açısından ele almıştır.[27] Din eğitimi açısından II. Meşrutiyetten önceki döneme oranla din eğitimi daha önem kazanmıştır. Orta dereceli okullarda din eğitimi derslerine ilk sınıflarda çokça yer verilmesine rağmen, son sınıflarda dersler azaltılmıştır. 1911 yılı müfredatında orta dereceli okulların tüm sınıflarında din eğitimi ders oranlarının arttırıldığı ve din eğitimine daha geniş bir imkân tanındığı söylenebilir.[28]

II. Abdülhamid devri İslamcılık fikrinin geliştiği bir dönemdir. Bu dönmede Avrupa emperyalizminin Osmanlı ülkesi ve onun dışındaki Müslüman ülkelerdeki baskısı da gittikçe artmıştır. Buna paralel olarak uyanış hareketleri başlamıştır.[29]

1908 yılında İttihat ve Terakki cemiyeti ve Jön Türklerin etkisiyle II. Meşrutiyet ilan edilmiş. Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı tekrar açılmıştır. Kanun-i Esasi yürürlüğe konulmuştur.[30]

II. Abdülhamid'den sonra Osmanlı İmparatorluğu hızla dağılma ve parçalanma yoluna girmiştir. Daha önce İslamcılık fikrine sıcak bakan İttihatçılar, II. Abdülhamid'den sonra Türkçülük fikrini öne sürmüşlerdir.[31] Türkçülük, klasik

---

[25] Mehmet. Cengiz Yıldız, "Osmanlı'nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımın Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve milliyetçilik", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 1999, IV, 286
[26] Yıldız, a.g.m. , 286.
[27] Erol Güngör, *İslâmın Bugünkü Meseleleri*, İstanbul, 1993,165.
[28] İsmet Parmaksızoğlu, *Türkiye'de Din Eğitimi*, Ankara,1966,17.
[29] Erol Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, İstanbul, 1993,163.
[30] Gül Akyılmaz, *Siyasi Tarih*, (Birinci Baskı), Ankara, 2015, 473-476.
[31] Güngör, *a.g.e.* , 165.

ve gerçek anlamda milliyetçilik demektir. Türkçülerin amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nda şuursuz bir hayat geçiren Türkleri milletleştirmek olmuştur.[32]

Türkçülük akımın fikir öncüsü olarak kabul edilen Ziya Gökalp, Durkheim'in görüşlerinden esinlenerek geliştirdiği milliyetçilik düşüncesinin Cumhuriyet'in kuruluşuna kaynaklık ettiği söylenebilir.[33] Yüzünü tümüyle Batıya çeviren Türkiye Cumhuriyeti, Batı medeniyetini ideal bir hedef olarak görmüştür. Ancak Batı, vücudun faaliyetleriyle ruhunkileri birbirinden ayırmaya çalışmış. Bunları birbirine kapalı iki dünya olarak düşünmüştür.[34]

Yeni Türkiye Cumhuriyeti, ulus devlet inşası için eski kurumları kaldırarak yeni kurumlar açmıştır. Yine bu çerçevede kanunlar Batıdaki benzerleri model alınarak çıkarılmış veya Batıdan alınan bazı kanunlar revize edilerek uygulamaya konulmuştur.

Bu doğrultuda eğitimde birlik sağlamak amacıyla ülkedeki tüm eğitim kurumları 3 Mart 1924 yılında kabul edilen Öğretim Birliği (Tevhid-i Tedrisat) Kanunuyla mahalle mektepleri ve medreseler gibi eğitim kumlarının revize edilmesi ve tarihsel arka planı düşünülmeden kapatılmıştır.

Eğitimin yapılandırılması amacıyla başlayan yenilikler daha sonra 1 Kasım 1928 yılında Latin alfabesinden uyarlanarak kabul edilen yeni Türk alfabesi ile devam etmiştir. Nihayetinde yeni eğitim sisteminin önceki eğitim sistemiyle bağlantısı kopmuştur.

Öğretim Birliği (Tevhid-i Tedrisat) Kanunun 4. maddesinin sonucu din eğitimi kısıtlanmış. 'Böylece, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Türk Eğitim sisteminde ve dolayısıyla Din Eğitimi ve öğretimi alanında yeni bir dönem başlamıştır.

Öğretim Birliği Kanununun 4. maddesi gereğince, aynı yıl öğretim süresi 4 yıl olan İmam - Hatip Mektepleri açılmıştır. Sonraki yıl, açılanlardan 5 'i kapatılmış,

---

[32] Tunaya, *a.g.e.* , 137.
[33] Bkz. : Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, (haz. :Mehmet Kaplan) , İstanbul, 1976.
[34] Cemil Meriç, *Bir Dünyanın Eşiğinde*, İstanbul, 2010, 25.

2 yenisi açılmıştır. Bir sonraki yılda 8'i kapatılarak, 2 yenisi açılmıştır. 1926-27 öğretim yılında ise, İstanbul ve Kütahya dışındakilerin tamamı kapatılmıştır. Bu ikisi de 1931-32 öğretim yılında lağvedilerek, toplam sayıları 29'a ulaşan bu mektepler tarihe intikal etmiştir. Yine, Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4. maddesinin hükmü gereğince, 21 Nisan 1924 tarihinde, Daru'I-Fünun'a bağlı olarak İstanbul'da bir de ilahiyat Fakültesi açılmıştır.[35] 1939 yılına gelince tedrici olarak 'Türk eğitim sisteminin tamamında Din Eğitimi ve öğretimi kaldırılmıştır.'[36]

> Türkiye'de uzun yıllar "öğretimin tek elden yürütülmesi" esasına dayanılarak din öğretiminin her seviyedeki tahsil müesseselerinden kaldırılması sonunda, tahsilli din adamı veya din tahsili yapmış aydın bulunamamış, böylece itibarı zaten zedelenmiş bulunan İslamcı aydın tipi büsbütün alay konusu olacak bir seviyeye indirilmiştir.[37]

Batılılaşma serüveni sonucunda kurulan Cumhuriyetle birlikte Türkiye'de eğitim laik esaslara bağlanıp, devletin bütün hizmetlerinde laik öğretim görenler istihdam edilmeye başlayınca medreseli âlimin hem, maddi kaynağı kurumuş, hem, yeni sosyal ve siyasi bünye içinde kendisine hiçbir yer kalmamıştır.[38]

---

[35] Mustafa Öcal, 'İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1986, 1(1),111-123.
[36] Öcal, *a.g.m.* , 115.
[37] Güngör, *a.g.e.* , 202.
[38] Güngör, *a.g.e.* , 208.

3. PEYAMİ SAFA'DA GENEL EĞİTİM

3.1. Eğitim

Türkçede eğitim sözcüğü etimolojik olarak, eğ(-)fiil köküne yapım ekleri getirilerek fiilden türetilen bir isimdir. İnsanı bireyi eğmek, bükmek, alıştırmak yetiştirmek anlamında kullanılmıştır. Eğitimin sözlük anlamı terbiyedir. Sözlükte çoğaltmak, ıslah etmek, düzeltmek, gözetmek, idare etmektir.[39] Terbiye, Yüce Allah'ın ''Rabb'' isminden gelir. Çocuk terbiyecisi anlamına gelen "mürebbiye" ve "mürebbi" sözcükleri de aynı kökten gelir. Rabb, sahip, düzene koyan, terbiye edendir.[40]

Batı kaynaklarında ise eğitim kavramın karşılığı "education" kelimesidir. Bu kelimenin Latince karşılığı "educare"dir. Educare, yetiştirmek, yönlendirmek ve yeteneklerini tespit etmek anlamına gelmektedir..[41]

Stuart Mill, eğitim tabiatımızın mükemmelliğine yaklaşmak için gerek bizzat kendimizin, gerekse diğer insanların bizim için yaptıkları şeylerin tümüdür.'' demektedir.[42] Tyler'ın, eğitimi, bireylerin davranış biçimlerini geliştirme sürecidir[43]şeklindeki tarifi bugüne kadar en yaygın kabul görenidir.[44] Birçok tanımı yapılan eğitim en genel ifadesiyle; insanoğlunun sosyal ve fiziki çevrede yaşayabilecek hale getiren yardım kaynakları ile davranış kabiliyetlerin düzenlenmesinden ibarettir.[45] Eğitim faaliyeti ise davranışları kontrol etmeyi, kuvvetlendirmeyi amaçlar. Böylece iradeyi düzenler. İrade ve düşünce arasında münasebet olduğu gibi eğitim ve öğretim arasında da münasebet mevcuttur. Fakat bu münasebet her zaman sık ve disiplinli olmamaktadır.[46]

---

39 Dündar, *a.g.e.* , 8.
40 Dündar, a. g. e. ,18.
41 Erişim: [http://www.nesettoku.com.tr/?p=456] Erişim Tarihi: 08.05.2020
42 Gözütok, *a.g.e.* ,16, d.n. 4.
43 Gözütok, *a.g.e.* ,16-17, d.n. 6.
44 Gözütok, *a.g.e.* ,17.
45 Şakir Gözütok, *Hz. Peygamber'in Hadislerinde Eğitim Metotları,* İstanbul 2016, 16, d.n. 1.
46 Mahmut Dündar, *İlk Dönem İslami Eğitim – Öğretim Faaliyetleri*, İstanbul, 20.

Sosyal bir varlık olan insan, çevresiyle sürekli iletişim halinde akıl ve zekâsıyla bir takım bilgi ve beceriler kazanır. Hayatını idame etmesi için öğrenmeye ihtiyaç duyar, öğrenen insan, akıl vasıtasıyla doğru yöne yönelir. Akıl bir çeşit otokontrolü sağlar, zekâyla öğrenilen bilgiler akılla şekillenir, yani zekâ aklın denetiminden geçer. Öğrenmelerimiz zekâ yoluyla olur ancak eğitimimiz akıl yoluyla gerçekleşir. İnsan dışındaki diğer canlılar için pek gerekli olmayan eğitim, kâinatta sadece insan için gerekli olup yaşamsal önem arz etmektedir. İçgüdüsel alarak donanımlı yaratılan diğer canlılara eğitim gerekli değildir. Zira İnsan bakım-gözetim ve eğitime ihtiyaç duyduğundan eğitim gereklidir. Eğitim terbiye (disiplin) ve öğretimi tazammun (kapsama) eder. Bunlara hayvanlar gereksinim duymazlar, çünkü kuşlar hariç hiçbiri önceki nesilden bir şey öğrenmezler.[47]

Eğitim, şüphesiz faydalı olabilmesi için doğru öğretim metotları ile insanın fıtratına uygun kaynaklardan elde edilmesi ile anlam kazanır. İnsan için en üst ilim olarak nitelendirilen Allah'ı tanıma ilmini bilmesi, idrak etmesi için öncellikle eğitim yoluyla sonra akıl vasıtasıyla çevresinde mevcut doğal delilleri kavrayışıyla gerçekleştirebilir. Böylece ilimlerin zirvesi olan ilahi ilme ulaşmak ve ebeveynden taklit yoluyla alınan akideleri burhan yoluyla kesin olarak bilmek mümkün olur.[48]

Allah(c.c.) evreni yaratırken koyduğu yasaların icabı, insanın yaşamı sorunsuz sürdürülebilmesi için birtakım meslekler yaratmıştır. Bu mesleklerin icrası için de insanlara farklı yetenekler ve kabiliyetler vermiştir. Böylece hem bazı meslekler işe yaramaz diye yok olmasın hem de insanlara faydalı olacak biçimde bütün meslekler devam etsin. Dolaysıyla bireyleri eğitirken küçük yaştan itibaren yeteneklerini tespit edip ortaya çıkarmak gerekir.[49]

> Önce tabiat ve istidadını inceleyip istidadı hangi sanata uygun ise onunla meşgul etmelidir. Çünkü herkes daha fıtratının başlangıcında bir sanata istidatlı ve bir mesleğe hazırdır. Cenabı Hakk'ın bu meseledeki gizli sırrı ve saklı hikmeti dünya düzeninin gerçekleşmesi ve insan soyunun

---

[47] Imanuel Kant, *Eğitim Üzerine*, İstanbul 2006, 28.
[48] Kınalızade Ali Çelebi, *Ahlâk-ı Alâî*, (Sade. : Murat Demirkol), Fecr Yayınları, Ankara, 2016, 333.
[49] Çelebi, *a.g.e.* ,333.

daima var olmasıdır. Daha önce belirttiğimiz gibi her sanata ihtiyaç vardır ve onlar olmadan planlanan süreklilik sağlanamaz. Eğer herkes aynı istidada ve aynı ilgiye sahip olsaydı önemli meslekler ve çeşitli ilim ve sanatlar zayi olurdu. O zaman herkes yüksek sanatlarla meşgul olur ve hiç kimse orta ve düşük sanatları edinmez. Dolayısıyla âlemin düzeni bozulur ve geçmişin sağlanacağı iş alanları boş kalır…[50]

İlahi hikmet, her tabiatın bir ilme uygun ve her istidadın bir sanata elverişli olmasını gerektirmiştir. " *Bu, üstün ve bilen Allah'ın takdiridir."*[51]İnsan istidatta olduğu sanatla uğraşınca az zamanda ve birazcık çalışmayla başarılı olmaktadır. Ama istidatlı olmadığı bir sanata talip olunca zamanını zayi eder, hocasını üzer ve dolayısıyla ya hiçbir şey elde edemez ya da çok zamanda az şey elde eder.[52]

Safa, klasik eğitim ile modern eğitimde öğrenme üzerinde etkisi olan disiplin hakkında ise şöyle demektedir:

Pedagojiye sorarsanız, disiplin yapan iki usul vardır: Biri otorite yoludur ki çocuk üzerine dışarıdan tesir eder; öteki hürriyet yoludur ki, çocuğu her türlü intibaklara kendi içinden hazırlar. Otoriteye dayanarak çocuğun üstüne üstüne dışarıdan tesir eden disiplin, hiçbir mukavemet ve istisna tanımayarak, münakaşa edilmez bir kaide halinde, kendini zorla kabul ettirir; hâlbuki hürriyet usulünü tercih eden disiplin, çocuktan körü körüne itaat değil, anlayış ister.[53]

'Otoritenin başlıca isteği itaattir. İtaat isteyerek yapılabildiği gibi, istemeyerek ve zorla da yapılabilir. Zorla yapılan bir itaatin pedagojik bir değeri yoktur.'[54] Verilecek disiplinin gayesi çocukta yeni oluşacak ahlak ve fikir düşüncelerini diriltmeye ve ortaya çıkarmaya yönelik olmalıdır.[55]

---

[50] Çelebi, *a.g.e.* ,333.
[51] Yasin,36/38.
[52] Çelebi, *a.g.e.* ,333.
[53] Peyami Safa, *Eğitim Gençlik Üniversite Objektif 7*, İstanbul, 2016, 128.
[54] Gözütok, *a.g.e.*, 108.
[55] Safa, *a.g.e.*, 128-129.

Eğitimde önemli olan, körükörüne ve istemeyerek sağlanan itaat değil, içten gelen, isteyerek ve inanarak sağlanan itaattir.[56] Çağdaş, modern eğitimde dayatma, zorlama, şiddet ve şantajın, sen ödevini yapmazsan harçlığını keseceğim gibi, yaklaşımların yeri yoktur. Bu yöntemler kullanılarak eğitim ve öğretimin istenilen kazanımlarını elde etmeyi beklemek fazla iyimser olmaktır. Bu yapılanlar şekilden ibaret olup özden, eğitimin ruhundan uzaktır. Eğitim sistemi bu yaklaşımlardan uzaklaştırmalıdır. Bunun yerine sevdirerek, yaparak yaşayarak, bireye değer vererek, yerine göre özgür bırakarak eğitilen nesillerden verim alınabilir. Bunun için Eğitim sistemin uygulama sahasındaki öğretmenlere çok iş düşmektedir. Safa da öğretmelere yönelik şöyle demektedir:

Öğretmenin vazifesi, yalnız öğretmek değil, aynı zamanda insan yetiştirmek olduğuna göre, sun'i bir intizam manzarası onu tatmin etmemelidir. Eğer elde ettiği disiplin, ceza korkusundan doğuyorsa, eğer çocukta hareketinin neticeleri üstünde hiçbir idrak uyandırmamışsa Bu, kötü bir disiplindir. Yok, eğer bu disiplin öğretmenle öğrenci arasında karşılıklı bir sevgiden ve saygıdan doğuyorsa, eğer çocukların üstünde ağır bir yük olacağı yerde onlara mes'ud ve güzel bir alışkanlık vermişse, eğer onlarda şuurlu ve düzenli olmayı uyandırmışsa, gene tereddüde lüzum yok: Bu, iyi bir disiplindir. Hiç şüphe yok bunlar, genel kural olarak doğru sözlerdir. Rasyonel (akli) pedagoji ve psikoloji bakımından, kusursuz bir mantıkları vardır. Fakat zorluk, hatta bazen da imkânsızlık, bu kaideleri bilhassa halk okullarında, ortak ve ameli bir terbiyeye tatbik etmek istediğimiz zaman ortaya çıkmaktadır.[57]

Haşarı, insicamsız çocuklar okulda, evde, sokakta, sınıfta her yerde karşımıza olabilir. Bunları buyurgan, korkutarak, sindirerek, zihnimizde oluşturduğumuz kuruntularla terbiye etmeye kalkışmak pedagojinin kapsayıcı ilkesi ile çelişir.[58] Pedagojinin gayesi iyiyi kötüden ayırabilen, muhakemesi sağlam, kendine hâkim iradesine sahip, milletine ve insanlığa yaralı bireyler yetiştirmektir. Bir insanın ceza

---

[56] Gözütok, *a.g.e.*, 108, d.n. 290.
[57] Safa, *a.g.e.*, 129.
[58] Safa, *a.g.e.*, 130.

korkusuyla değil, vicdanını dinleyerek aklının rehberliğiyle kötü ve yanlış hareketlerden sakınması gerekir.[59]

> ‘Aşırı disiplin, korkutarak kontrol etme ve utandırma yöntemleri çocukları fizyolojik ve güven gereksinimlerinin doyumunu engeller. Cezalandırıcı disiplin yöntemleri duygusal istismarın “tehdit” , “aşağılama” , “reddetme” boyutları altında toplanabilir.’[60]

‘Her çocuk özeldir.’ yaklaşımının her daim eğitimcilerin göz önünde bulundurması ve bu düstur çerçevesinde hiçbir çocuk bir diğerine benzemez ilgi ve kabiliyetlerinin faklı olduğu, güçlü yönlerini ortaya çıkarmaya çalışılmalıdır.

> Dünyanın bütün nazariyeleri gibi, eski ve yeni terbiyenin disiplin hakkındaki muhakeme ve istidlalleri (çıkarım) de, yalnız, aklımızın prensiplerine göre doğrudur. Tesadüflerle, sürprizlerle, sayısız farklarla, nüanslarla, değişikliklerle, benzeyişler kadar benzeyişsizliklerle dolu, kıvrak, uçarı, patavatsız, ele avuca sığmaz, derin ve karışık hayatın önünde bu kaideler, hemen sırıtıyorlar. Hiçbiri ötekine benzemeyen Hétérogéne = insicamsız bir çocuk yığını karşısında şaşırırsınız ve kitabınızın güzel mantığı, bu hayat anaforu ortasında kaskatı kesilir. Muallim mekteplerinden çıkıp da ameli terbiye işine başlayan gençlerin yüzde yüz hepsi, bu şaşkınlığı duymuşlardır.[61]

‘Eğitim açısından hedeflenen neticeleri elde etmenin bir şartı da, ferdi farklılıkları göz önünde bulundurarak eğitim uygulamaktır. Aksi taktirde, bütün eğitim dönemi boyunca arzu edilen sonuç elde edilmeyecektir.’[62]

Şüphesiz okullar eğitim-öğretimin yapıldığı ilim, irfanın öğretildiği ve mucitlerin yetiştirildiği yerlerdir. Okul, sadece bilginin öğretildiği yer olmanın ötesinde aynı zamanda bilginin nasıl, niçin ve nerelerde kullanılacağını öğretir. Yani

---

[59] Safa, *a.g.e.* , 135
[60] Yavuzer, *a.g.e.,* 188.
[61] Safa, *a.g.e*., 130.
[62] Gözütok, *a.g.e*., 62.

okul bir yönüyle bilgiyi faydalı kılma[63] peşindedir. Faydalı kılmak süreci de eğitimle kazandırılabilir. Bu çerçeveden baktığımızda eğitim ve öğretimin faydalı kılınabilirliği için birden fazla etken vardır. Bunlar: ebeveyn(anne-baba) okul ve öğretmenden oluşan üç sacayak dediğimiz unsurun birlikte ortak yaklaşımıyla olur. Günümüzde bu sayılan paydaşların dışında yeni paydaşlar da müdahil olmuştur. Çevre, arkadaş, internet ortamı ve sosyal medyadır. Bunları göz ardı etmeden yararlı kılma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Aksi durumda eğitimde hedeflenen kazanımlar sağlanamaz. Aksi halde bunların uzun veya kısa vade de telafisi mümkün olmayan sağlıksız toplumsal sonuçları olacaktır.

> Safa'ya göre; terbiye tek adam işi değildir: Ana, baba, kardeş, akraba, öğretmen, arkadaşlar, sokaklar, yoldan, gelip geçenler, sinemalar, kitaplar, binalar, duvarlar, velhasıl çocuğu çeviren bütün eşya, bütün insanlar ve bütün hadisler terbiyevi bütün tesirlere sahiptirler. Çocuk doğduğu andan itibaren, bu tesirlerin hepsi, ideal bir ahenk içinde, serbest bir disiplini kolaylaştıran ahlak ve kafa şuurunu verebilirlerse otorite disiplinine lüzum kalmaz. Fakat bu, nazari ve ideal bir terbiye nizamıdır ki dünyanın hiçbir medeni memleketinde kemalini bulmamıştır.[64]

Anne ve babalar için olduğu kadar, mürebbiler ve öğretmenler için de, bugün, doğru olduğu kadar da en ameli prensip, otorite disiplininden hareket ederek, zamanına, yerine, çocuğuna göre, yavaş veya hızlı, serbest disipline doğru gitmektir. Bir mürebbi o ideale yaklaştığı nisbette başarılı olmuş sayılır. Fakat işe başlarken, elinde, otorite disiplinin aracı olan sopa değil çocuğu birtakım isteklerinden mahrum bırakma üzerine kurlu cezalar verilebilir.[65]

'Otorite kuvvetini analar, babalar, öğretmenler veya despot ruhlu insanlar temsil ettiği gibi, toplumun kanunları ahlak ve gelenekleri de temsil edebilirler.'[66] 'Dayak yerine iletişimi sağlıklı bir şekilde sürdürmek için "karşılıklı ilişkiyi

---

[63] Gözütok, *a.g.e.*, 108, d.n. 9.
[64] Safa, *a.g.e.*,131.
[65] Safa, *a.g.e.*, 130-131.
[66] Gözütok, *a.g.e.*, 106.

kurabilen" insanların birbirine ihtiyaç duyduklarını anlatan ceza yöntemleri daha anlamlıdır, daha etkilidir. Dayak yiyen çocuk ise, zaman içinde hatasının birkaç tokatla telafi edilebileceğini düşünür.'[67] Zaman içinde dayak alışkanlık haline geleceğinden dayağa rağmen aynı hataları tekrar edecektir.[68]

Eğitim, eğitim psikolojisi ve eğitim sosyolojisi ile hiç ilişkilendirilemeyen ve izah edilebilir bir tarafı olmayan ''*Dayak cennetten çıkmıştır.''* sözünün başarı ve disiplin aracı olarak kabul edildiği bir dönemdir. Peyami Safa, Avrupa ülkelerinden de örnekler vererek eğitimde çocuklara uygulanan "dayak" üzerinde durmuştur. Dönemin pedagoji cemiyetinin yıllık kongresinde bazı öğretmenlerin dayağı savunduğunu belirterek eğitimde dayağın yeri olmadığını dayağın ortaçağ eğitimde uygulanan bir yöntem olmasına karşın bu yöntemin ıslah edici bir özelliğinin olmadığını bunun bir an evvel terk edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. 1933 yılında Fransa'nın ilköğretim yönetmeliğinde bedeni cezaları yasak ettiğini bizde de bu durumun yasak edilip yönetmelikle teminat altına alınması gerektiğini, ayrıca ödül ve cezanın bir noktadan sonra caydırıcılığının kalmadığını, pedagojide yeri olmadığını ifade etmiştir.[69]

3.2. Öğretim

Öğretim; zaman, mekanın yanında öğretmen, veli ve öğrenci gibi paydaşların beklentileri göz önünde bulundurularak hazırlanan programdır.[70] Öğretim bir süreçtir; plan ve programla yapılır. Belli yöntem ve teknikler kullanılır. Öğretim faaliyeti, insanın duygu düşünce bakımından değişmesine yardım etmektir. Yani duygu ve düşünceleri düzenler.[71] Öğretimin amacı başarıyı sağlamaktır. Başarı temel gayedir. Öğretimin amacı eğitimi gerçekleştirmektir.

Öğretim, merkezinde öğrencinin yer aldığı; öğretmen hedef, muhteva, yöntem, teknik ve çevre ögelerinin karşılıklı etkileşiminden oluşan ve belli bir

---

[67] Yavuzer, *a.g.e.,* 49.
[68] Yavuzer, *a.g.e.*, 49.
[69] Safa, *a.g.e.*, 134.
[70] Şakir Gözütok, *İslam Medeniyetinde Eğitim Felsefesi*, İstanbul, 2019, 31.
[71] Dündar, *a.g.e.,* 20.

mekanda gerçekleştirilen süreçtir. Öğretim, önceden belirlenen zaman ve zeminde yapılır. Bu haliyle de eğitimden ayrılır.

3.3. Öğrenme

Bazı araştırmacılara göre, öğrenmenin konusu eğitimin konusu gibi, insan davranış, tutum ve tavırların nasıl kazanıldığı ve nasıl değiştiğidir. 'Bu sürece öğretmen gözüyle bakıldığında "eğitim", öğrenci gözüyle yani " öğrenci bir davranışı nasıl öğreniyor" diye bakıldığında "öğrenme" ifade edilmiş olur.'[72]

Psikoloji ilmine göre öğrenme, tekrar ya da yaşantı sonucu davranışta meydana gelen kendi yaşantısı yoluyla davranışta meydana gelen oldukça devamlı bir değişikliktir.[73] Öğrenme eylemi tüm duyu organlarının kolektif çalışmasıyla gerçekleşir. Genel öğrenmeler üzerinde fazla etkiye sahip organ görme organıdır. Sırasıyla işitme, koklama, dokunma ve tatma organı gelir. Öğrenme sonucu öğrenilen bilginin çabuk unutulmaması için, düzenli olarak tekrar edilmelidir. Bilgiler tekrar edilmez iyice pişirilmez ve üzerinden uzun bir süre geçerse unutulur. Dolayısıyla öğrenilenlerin tekrarlanması gerekir.

Safa, yaz tatillerinin çok uzun olduğunu bunun da öğrenmeyi olumsuz etkilediğini ve yaz tatillerini değerlendirmek adına yapılan programların da çalışmayı zevk halinden çıkardığı ve angaryaya dönüştürdüğünü düşüncesindedir. Yine bu durumun insan zekasını derinden olumsuz etkilediğini ifade etmektedir.[74]

Gelenekselleşen eğitim sistemlerinde yaz tatillerinin uzun olması şüphesiz öğrenmeyi olumsuz etkilemiştir. Eğitim sistemimizde de yaz tatillerin uzun olması ve yaz tatillerinde öğrencilerin neler yapabileceklerine dair bir planlama olmadığından, bu durum eğitimi olumsuz etkilemiştir. Bu noktada anne -babalara büyük sorumluluk düşmektedir. Öğrenme kaybını engellemek için,[75] tatile girerken öğrenciler için tatil

---

[72] Gözütok, *a.g.e.,* 34.
[73] Gözütok, *a.g.e.,* 18,d.n.13.
[74] Safa, *a.g.e.*,16-17.
[75] Selçuk Şirin, *Yetişin Çocuklar,* (34. Baskı), İstanbul, 2019, 158.

programlarının yapılması gerekmektedir. Safa, klasik terbiyenin çocuğun tahsili üstünde çok düşündüğünü, fakat tatili üstünde hiç düşünmediğine işaret etmektedir.[76]

'Yaz tatili kitapları rafa kaldırıldığı, öğrenmenin aylarca durdurulduğu, çocukların ekranlara teslim edildiği bir dönem olmamalıdır.'[77] Modern eğitim sistemlerine baktığımızda, özellikle Peyami Safa döneminde, beş aylık tatil dönemi düşünülürse, ülkemizde uzun bir tatil döneminin olduğu görülmektedir.

Safa, çocukta etkili öğrenmenin geçekleşmesi için yaz tatillerinde çocuklara uygulamalar yapmasına fırsat verilmeli bunun da çocuklara belli bir program dâhilinde verilmesini beyan etmektedir.[78] Safa, tatillerde not kaygısı taşımayan özgür kalan çocuğun, okuduğu her kitap veya dergiden daha çok verim alacağı kanısındadır.[79]

Öğretmen görüşlerine dayanarak ilköğretim ders yılını süre, ara ve yaz tatillerinde öğrenme kaybının ne düzeyde olduğuna dair şu sonuca varılmıştır: Öğrencilerin sosyoekonomik düzeyi üstten alta doğru indikçe öğrenme kaybı artmakta, dolayısıyla da sosyoekonomik düzey, öğrencilerin yaz tatili öğrenme kayıplarını etkilemektedir. Bununla birlikte özel okullarda (özel okul öğrencilerinin ait oldukları sosyoekonomik düzey çoğunlukla üst olmasına bağlı olarak) devlet okullarına kıyasla yaz tatilinde daha fazla öğrenme kaybı olduğu da görülmektedir.[80]

Safa'ya göre, tatil dönemlerinde çocuğun boş günlerinin etkili şekilde değerlendirilmesinde büyüklere düşen şey ona arkadaşça fikir vermektir.[81] Hiç şüphesiz ki eğitim açısından en verimli neticenin alındığı yer aile kurumudur.[82] Bu nedenle yaz tatillerinde evde kalan çocukların eğitiminde anne ve babaya büyük görev düşmektedir.

---

[76] Safa, *a.g.e.* , 17.
[77] Şirin, *a.g.e.* , 158.
[78] Safa, *a.g.e.* , 19.
[79] Safa, *a.g.e.* , 18.
[80]Erişim:[https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/163/ari.htm] Erişim Tarihi: 11.05.2020
[81] Safa, *a.g.e.* , 19.
[82] Gözütok, *a.g.e.*, 71.

Safa'nın da işaret ettiği, çocuğun zeka gelişimine olumlu etkisi olan, 'çocukların duygu ve düşünceleri en güzel ifade edebildikleri oyunları oynamalarına imkan tanınmalıdır.'[83] Toprakla oynayan çocukları Ashab toprak ile oynamalarını men etmeye çalıştıklarında, Resulullah (s.a.v.) onları uyararak " Çocukları (rahat) bırakın, zira çocukların çimeni topraktır." buyurmuştur.[84] Oyun, 'çocuğa kendini tanımayı öğretir. Çocuk, oyun yoluyla kendi güçlerini sınamakta, atılıma girişmektedir. Çocuk oynadıkça duyuları keskinleşir, yetenekleri gelişir, becerileri artar.'[85]

Safa, çocuk iyi geçirdiği iyi bir tatil devresinde, belki okulda okuduğundan daha az okur, fakat okulda öğrendiğinden daha çok öğrenir; tatilde serbest kaldığı ve şahsi teşebbüs imkânları artığı için iradesi daha fazla gelişir. Okul programlarının basmakalıp tesirlerine karşı ihtisasları artık nasır bağlamadığı için, tatilin renkli, çeşitli, geniş cazip dünyasında hassasiyeti daha iyi nema bulur. Tahsil ve terbiye tatilde bitmemekte; insan ruhunun temayüllerine en uygun şekilleriyle, tahsil ve terbiye asıl tatilde başlar ve tatilde devam etmektedir.[86]

Eğitim sürecinde boş günleri sistematik olarak doldurmanın Avrupa milletleri tarafından önemi anlaşılmış ve verimli hale getirilmiştir II. Dünya Savaşından sonra, İtalya'da halkın ve gençliğin tatil günlerini faydalı ve güzel geçirmelerini temin için yapılan *Depo Lavoro* teşkilatı Fransa'da ve öteki memleketlerde taklit edilmeye başlanmıştır.'[87]

3.4. Safa'ya Göre Sanat Edebiyat Tenkit

Sanat, edebiyat, gibi özel beceriye dayanan alanların toplumun dışa yansıyan yüzü olduğundan toplumu temsil noktasında önem arz etmektedir. Safa, Güzel sanatların ve edebiyatın medeniyeti yarattığını veya onun canlı temsilcisi olduğunu ifade ederek, medeniyet hizmeti gibi hizmet verdiğinden şüphe duymadığını beyan

---

[83] Gözütok, *a.g.e.*, 239.
[84] Gözütok, *a.g.e.*, 239, d.n. 1089.
[85] Yavuzer, *a.g.e.*, 172.
[86] Safa, *a.g.e.*, 19.
[87] Safa, *a.g.e.* , 17.

etmiştir.[88] Sanatın oluşumunda güneş, toprak ve iklim gibi devresel etkilerinin olduğunu, bunun yanında milli tarihin, an'anenin tohumu, ışığı ve rahmeti olduğu düşüncesindedir. Safa, Sanatın uluslararası bir kıymet olduğuna inanmaktadır.[89] Estetik sanatlar diye adlandırdığı görsel sanatlar derslerine dikkatleri çekmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı da 2023 Eğitim Vizyon Belgesinde ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarının tüm sınıf seviyelerinde görsel sanatlar derslerinin haftalık ders sürelerini artırmış yönetmelikle yasallaştırmıştır.[90]

Milli Eğitim Bakanlığı çocukların akademik başarısının yanında onların ilgi istidat ve kabiliyetlerine göre görsel sanatlar dersleri dediğimiz müzik, resim iş, beden eğitimi gibi derslere yönlendirilmesini uygun görerek bunun için tüm kademelerde ilköğretim ve liselerde tasarım ve beceri atölyelerinin açılmasını uygun görmüştür.

Eğitimi kişiye has kılma, birey üzerinde yoğunlaşma, birey merkezli eğitim ve öğretim amaçlanmıştır. Bu doğrultuda uygulama etkinliklerinin yürütülebilmesi için gereken zaman sağlanmıştır. İlköğretimden başlanarak tüm öğretim kademelerinde, çocukların sahip oldukları yetenek kümeleriyle ilişkilendirilmiş, becerilerin uygulama seviyesinde kazandırılabilmesi için okullarda "Tasarım-Beceri Atölyeleri" kurulmuştur. Bu atölyelerdeki etkinlikler bilim, sanat, spor ve kültür odaklı olarak yapılandırılmıştır. Tasarım-beceri atölyeleri ilköğretim ve liselerde ortak bir amaç doğrultusunda tasarlanmıştır. Yine çocuğun özellikle elini kullanması önemsenmiş, mesleklerle ilişkilendirilmiştir. Bilmekten çok tasarlamanın, yapmanın, üretmenin ön plana çıktığı atölyeler ile çocuğun kendisini, meslekleri, çevresini tanımasına yardımcı olması düşünülmüş, bununla birlikte atölyeler yeniçağın gerektirdiği problem çözme, eleştirel düşünme, üretkenlik, takım çalışması ve çoklu okuryazarlık becerilerinin kazandırılması için somut mekânlar olarak planlanmıştır.[91] Günümüzde eğitim açısından önemi anlaşılan konular o yıllarda Peyami Safa tarafından fark edilmiş, üzerine çok sayıda makale ve fıkra yazmıştır.

---

[88] Peyami Safa, *Sanat Edebiyat Tenkit Objektif2,* İstanbul, 2016, 30.
[89] Safa, *a.g.e.* , 35.
[90] Milli Eğitim Bakanlığı *2023 Eğitim Vizyon Belgesi.*
[91] Milli Eğitim Bakanlığı *2023 Eğitim Vizyon Belgesi*

Safa, Peyami Safa'ya göre; okullarımızdaki müzik, resim dersleri yetersiz ve yine ezbercilikle soğuk bir kaidecilikten başka bir şey olmayan edebiyat programları, gerçek bir eğitim sağlamaktan acizdir.[92] Safa, Avrupa'da ortaya çıkan kısa zamanda edebiyatımızda da etkisini gösteren romantizm, realizm, klasisizm sürrealizm, Dadaizm ve fütürizm gibi felsefe ve edebiyat akımları hakkında bilgi vererek Avrupa'da nasıl ortaya çıktığını ve bizde nasıl anlaşıldığını Türk edebiyatına ne şekilde sirayet ettiğini yorumlamıştır.[93]

> Görsel Sanatlar dersi, sanatın doğasında var olan özelliğinden dolayı, yaparak ve keşfederek öğrenmeyi teşvik etmektedir. Program, öğretmene önemli ölçüde esneklik sağlamasının yanı sıra iyi planlanmış etkinlikleri de gerekli kılmaktadır. Bu etkinlikler planlanırken öğrenci merkezli bir yaklaşım sergilenmekte, öğrencinin özgürlüğü, özgünlüğü ve keşfederek öğrenme imkânı sağlanmaktadır.[94]

Safa, tenkidin Avrupa'da ortaya çıktığını, Türkiye'de tenkidin tarafsız yapılmadığını ifade etmektedir. Safa, devlet ve hükümet büyüklerinin kültüre sahip çıkmadığı dolayısıyla gençlerimizin kültürden yoksun bırakıldığı ve kültürü sahiplenmediğini eleştirel bir şekilde dile getirmiştir.[95]

Safa, ayrıca edebiyatta bir müstehcen furyanın başlaması bunun da komünist kesimler tarafından hoş görülmesini doğru görmemektedir. Kötü film ve macera hikâyelerinin dışında müstehcen edebiyatın da etkisiyle memlekette çocuk suçlarının arttığını iddia etmektedir.[96] Ayrıca; irtica, inkılâp, hürriyet, geri, ileri, sağcı, solcu

---

[92] Safa, *a.g.e.* , 116.
[93] Peyami Safa, *Sanat Edebiyat Tenkit Objektif2,* İstanbul, 2016,16.
[94]Erişim:[http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018120204014821gorsel%20sanatlar%20dop%20(2).pdf] Erişim Tarihi: 18.05.2020
[95] Safa, *a.g.e.*, 264.
[96] Safa, *a.g.e.*,114.

gibi mefhumları toptan ve rastgele öz manalarının dışında kullanılmasını da sık sık tenkit etmiştir.[97]

3.5. Safa'ya Göre Maarif

Cumhuriyet yönetimi geçekleştirdiği reformlarla yeni ve modern toplum inşa etme düşüncesini ortaya koymuştur. Reformları yürütme noktasında maarif vekaletine önemli görevler yüklemiş ve yeni neslinin yetiştirilmesi maarifin vasıtasıyla olabileceğinden maarifte köklü değişikliler yapmıştır. Safa, Cumhuriyet politikalarından neşet etmiş maarif yapılanmasının eğitimdeki izdüşümlerinin bir kısmını yetersiz veya yersiz olduğunu ve toplumun değer yargılarıyla çeliştiğini, toplumun geçmişle bağını kestiğini vurgulamıştır. Safa'ya göre, ruhumuzun bütün bölümlerine şekil verecek olan maariftir. Maarif yalnız okullarda okuyanlara birtakım bilgiler vermekle değil, aynı zamanda yaratıcı düşünmeyi seferber ederek toplumun kültür ve idealini kurgulayandır.[98]

Safa, Maarifin Milli Eğitim Şuralarında alınan kararların mutlak surette uygulanması gereğini ifade eder.

> Her Maarif Şurasında, her öğretmenler derneği veya eğitim kongresinde bin defa tekrarlanan bu beylik karaların yine kağıt üzerinde kalmasından korkarız. Maarif Vekaletinin arşiv dairesi, içinde en büyük dünya pedagoglarının raporları da dâhil binlerce tasarı, dilek, teklif, karar ve müzakere zabıtlarıyla doludur.' Ancak bunları hayalden hakikate geçilmediğini ifade eder.[99]

Topçu'ya göre, eğitimde bir şey yapılacaksa, taklitten ve salt maddi hedeflere yönelik olmaktan çıkarılmakla gerçekleşebilir. Bunun için kişilik eğitimini, ruh eğitimini öne çıkaracak bir eğitim anlayışı benimsenmelidir.[100]

---

[97] Safa, *a.g.e.* , 84.
[98] Topçu, *a.g.e.* , 88.
[99] Safa, *a.g.e.* , 141.
[100] Vefa Taşdelen, "Nurettin Topçu'nun Türkiye'nin Maarif Davası İsimli Eserinde Eğitimin Güncel Sorunları", *TYB Akademi: Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, 5 (13), 13, 51.

Safa, birkaç duyarlı ve liyakatli Maarif Vekilinin dışında Maarif Vekâletine bakan vekillerin bu görevi yapacak kadar ehliyetli, donanımlı ve duyarlı olmadığını bu durumdan eğitimin olumsuz etkilediğini beyan etmektedir.[101]

Safa, Cumhuriyetin ilanından sonra, kültürsüz inkılap mümkünmüş gibi, en çok ihmal edilen vekâletin maarif olduğunu, en harap ve kullanışsız binanın ona verildiğini. Öteki Vekâletler için sıra sıra modern binalar yapıldığını, Maarifin eski bir salaşpur konakta bırakıldığını ve nihayet bir kıvılcımın o binayı da saman dengi gibi tutuşturup yaktığını ifade etmektedir. Vekâletin başına geçenler, adı sanı meçhul, kültürle, maarifle ilgileri olmayan kimseler olduğunu, bazılarının cehaletleriyle, bazılarının da gittikleri yerlerde sızıp kalacak kadar sarhoşluklarıyla meşhur olduklarını ifade etmektedir.[102] Her maarif şurasında her öğretmenler derneği veya eğitim kongresinde alınan ciddi önemli kararların sadece arşivlerde kaldığını bunun mutlaka hayata geçmesi gerektiğini şöyle izah eder:

Safa, maarifimizin bir buhran geçirdiğini nüfusumuzun sürekli arttığını umumi hayat standardının yükseldiğini memleketin her tarafında ihtiyaçların çoğaldığı dolayısıyla maarifimizde revizyona ihtiyaç olduğunu, bunun için yüksek maarif meclisin kurulması, memleketin maarif bakımından ihtiyaç bölgeleri, ihtiyaç çeşitleri ve miktarları belirlenmesi gerektiğini ayrıca, müfredat programlarını ezbercilikten kurtaran pedagojik prensiplere göre ıslahı, öğretmenleri mesleklerinden soğutan maddi şartların düzeltilmesi için yüksek yetkilerle donatılmış maarif meclisinin incelemelerine ve kararlarına ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir.[103]

3.5.1. Safa'ya Göre Maarif' in Görevleri

Safa'nın Tercüman gazetesinde 8 Aralık 1959 tarihinde yayımladığı 'Yeni Maarif Vekilinden Beklediklerimiz' adlı fıkrasında dile getirdiği ve o dönemin Milli Eğitim Bakanlığından çözümünü beklediği sorunların bir kısmı günümüzde de güncelliğini korumaktadır.

---

[101] Safa, *a.g.e.* , 150.
[102] Safa, *a.g.e.* , 149-150.
[103] Safa, *a.g.e.* , 145-146.

Memlekette maarif ihtiyacı göz karartıcı ve baş döndürücü bir manevi açlık halinde artıyor, Maarif meseleleri de o nisbette önem kazanmakta, bir kişinin kavrayamayacağı kadar çok, büyük ve girift meseleler yığını halini almaktadır. Bütün çapraşık işleri sırtlanan Talim ve Terbiye heyeti artık Maarif davamızın altından kalkamayacak hale geldi. Her biri ayrı ayrı değerli maarifçilerimizi içine alan bu heyet günlük işlerin bürokratik teferruatı arasında büyük meseleleri kavrayamayacak, konuşup karara bağlayamayacak durumdadır.[104]

Halkın çoğunluğu tarafından pratik değeri anlaşılan bu yeni eğitim sistemi, halkı maneviyattan uzaklaştırarak, bu vatanı gelecekte kör ve sağır makinenin vatanı yapma gayretindedir. Bu pragmatist yaklaşım, dini eğitimde bile karşılığını bulmakta. Öyle ki, cennet bile dünyevi hazların bir devamı olarak düşünülmekte, ruhun gelişimi ve olgunlaşması dikkate alınmamaktadır.[105] Maarif, 'zihniyet ve gelenekler ile metotları ve müfredatı ile eğitim prensipleri ve psikolojik temelleri ile hatta binasının mimari tarzıyla kendini başka milletlerinkinden ayırması gerekmektedir.'[106]

Safa, maddeler halinde sırladığı sorunların öncelikle Maarif Vekâleti tarafından çözülmesi gerektiğini dile getirmektedir:

1- Öğretmen meselesi (tez elden bugün öğretmensiz kalmış okullara öğretmen bulmak, yeni ve birçok öğretmen okulları ve kursları açmak, öğretmenlerin maaş ve ücretlerini artırıp öğretim mesleğini imrenilir hale getirmek.)

2- Dil meselesi (Türkçeyi bugünkü perişanlığından kurtarmak, okul ve hayat dilleri arasındaki çatışmayı ve ikiliği ortadan kaldırmak, ilim, teknik ve felsefe terimlerini tezatlarında, noksanlarından kurtarmak, bir dil ve akademisi hazırlamak…)

---

[104] Safa, *a.g.e.* , 148.
[105] Vefa Taşdelen, "Nurettin Topçu'nun Türkiye'nin Maarif Davası İsimli Eserinde Eğitimin Güncel Sorunları", *TYB Akademi: Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, 5 (13), 42, d.n.17.
[106] Vefa Taşdelen, 'Nurettin Topçu'nun Türkiye'nin Maarif Davası İsimli Eserinde Eğitimin Güncel Sorunları', *TYB Akademi: Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, 5 (13), 42, d.n. 20.

3- Program meselesi (bugünkü ortaokul ve lise programlarının ‘alaka’ pedagojisine göre yeniden hazırlanması ve çocuk zekalarını harap eden ezberciliğinin kaldırılması.)[107]

4- Üniversiteler meselesi (Muhtariyetin suiistimali, klik hareketleri, esersiz profesörler, kitapsız dersler, ilmi araştırma yokluğu, tahsisat koparıp yabancı memleketlere giden öğretim üyelerinin oralarda hiçbir tetkikte bulunmadan elleri boş dönmeleri, senatoların kontrol vazifelerini ihmal etmeleri … gibi meseleler.)

5- Gençlik meselesi (Gençliği yurtsuzluktan, kitapsızlıktan kurtarmak, üniversite ve yüksek tahsil eşiğinde elenen ve okulsuz kalanları korumak...)

6- Din okulları meselesi (İmam – Hatip mezunlarına yüksek tahsil imkanı sağlamak, din öğretmenleri yetiştirmek, din eğitimini canlı ve cazip bir hale getiren kitaplar hazırlamak ve din öğretimi sistemini ıslah etmek …)

Bu sorunları ne Talim ve Terbiye heyeti, ne de şube müdür ve genel müdürleri halledebilirler. Eski ve yeni maarifçilerimizden, pedagoglarımızdan oluşan bir Yüksek Maarif Konseyi çözebilir.[108]

Safa, bazı öğrenci cemiyetlerinin dışında gençliğin sorunlarını ele alan, gençliğin dertlerini dinleyen, sorunlarını ele alan, bir kurumun olmadığını ve benzeri sorunları dile getiren bir yayın kuruluşunun da olmadığını dile getirmektedir. Milli Eğitim Bakanlığının sadece okul, bina, inşaat, tamir, tadilat ve öğretmen ataması gibi işlerle uğraştığını okul dışında öğrencileri ve gençliği ilgilendiren sosyal ve sportif etkinliklerle pek uğraşmadığını bununsa berberinde gençliğe yönelik birçok sorunu ortaya çıkardığını belirtmektedir.[109]

Safa, genç nedir? Gençlik nedir? Gençliğin sözlük anlamı, gençliğin tabiat anlamını eskilerin gençliği nasıl tarif ettiğini hikâyelerde ve romanlarda gençliğin

---

[107] Safa, *a.g.e.* , 148.
[108] Safa, *a.g.e.* **,** 148,149.
[109] Safa, *a.g.e.* , 272.

nasıl anlatıldığına dikkat çektikten sonra gençliğin önem arz ettiğini ve ihmal edilmemesi gerektiğini belirtir:[110]

> Geri adam ve geri millet, gençliği yalnız tabiat lûgatındaki manasını anlamakla kalandır; ileri adam ve ileri millet, gençliği tabiat lûgatındaki manasına cemiyet lûgatındaki manasını da katandır. Böylece genç, taze bir fidan ve çevik bir küheylan olmakla kalmaz; şuurlu, zekâlı, kültürlü, gönüllü, iradeli ve idealli bir insan olur.[111]

Safa, toplumun gençlere nasıl baktığını, edebi akımların genç ve gençlikten ne anladığını ve eserlere edebi olarak ne şekilde yansıtıldığını anlattıktan sonra ideal gençliğe sosyolojik bakış açısını ifade etmeye çalışmaktadır.[112]

> İki türlü millet vardır. Fertleri arasındaki milli bağ çözülmüş millet; fertleri arasında milli bağ düğümlenmiş millet. Birincilerde fert, başkalarından evvel kendi kendisi için yaşar. Kendisini başkasına bağlayan milli ip gevşek ve çözük olduğu için, fert, nefsine ve bedenine ait menfaatlerin, iştahların emrindedir. Gençliği içtimaî değil, tabiî fonksiyonlarının bir malzemesinden ibaret görür. İkinci tip milletlerde fert, kendinden evvel başkaları için yaşar. Kendisini başkasına bağlayan milli ip sımsıkı düğümlenmiş olduğu için, fert, hareketinde mensup olduğu milli cemiyetin menfaatlerini ve davranış istikametlerini hesaba katmak ihtiyacındadır.[113]

Topçu da gençlere büyük bir önem atfederek gençler için şöyle demektedir: “Bir millet mektebiyle millet olur, mektebinde yükselir, mektebin büyüklüğü görmek mi istiyorsunuz? Mektebin hayatına girin, koridorlarda dolaşın, sıraların üstünü yoklayın, gençliğin anlında parıldayan necabet damgasına bakın.” [114]

---

[110] Peyami Safa, *Din İnkılap İrtica Objektif 04*, (Der.: Nevzat Kösoğlu), İstanbul, 2016,166-168.
[111] Safa, *a.g.e.* ,167.
[112] Safa, *a.g.e.* ,167-168.
[113] Safa, *a.g.e.* ,167-168.
[114] Topçu, *a.g.e.* , 210.

Peyami Safa, okullarda ve üniversitelerde toplumun önünde, şahsiyetlerin rol model olması onların okullarda tanıtılması ve ders kitaplarında yer verilmesini istemiştir:

> Okullarda ve üniversitelerde başarının sırlarını öğreten bir ders yoktur. Çünkü bu sırların okulu hayat, hayat öğretmeni tecrübedir. Hayatta, başarı kazanmanın yolları, gerçeği dışarıdan kavramaya çalışan akıl yoluyla elde edilmiş ilim ve felsefi bilgiler ile değil, hayatı içinde yaşayan duygu ve heyecan yoluyla elde edilmiş tecrübe ile aydınlanır. Bu tecrübeyi kendimiz yaşamadan evvel, yaşamış ve başarı kazanmış insanların hayat hikâyelerinden öğrenirsek kendimize güvenimiz ve cesaretimiz artar. . .[115]

3.5.2. Safa'ya Göre Maarif' in Yetersiz Olduğu Konular

Peyami Safa, Maarif Vekâletinin bina yapım işleri, inşaat, tamirat, tadilat gibi okulların fiziki yapıları, öğretmen nakil ve atamaları, yeni açılan okul kadrolarının oluşturulması, sınav yönergeleri ve ilköğretim kurumları ilgili yönetmelikler ortaöğretim kurumlarıyla ilgili yönetmelikleri çıkarmak gibi idari işlerde yetersiz kaldığını ve adeta bunalmış bir hale dönüştüğünü belirtmektedir. Bu sebeple gençliğin okul dışındaki sayısız meselesini ve ihtiyacını yüzeysel de olsa düşünmeye bile zaman ayırma noktasında yeterli olmadığını dile getirmektedir. Ayrıca Maarif Vekâletinin okullardaki günlük ihtiyaçlar olan; ilkokullar için alfabe, ülkedeki tüm okul sobaların yakacağı, kitap ve ders araç-gereçlerini de zamanında karşılayamaz hale geldiğini ifade etmektedir.[116]

Safa, dönemin Maarif Vekâletinin; ahlak, gençlik ve manevi değerleri çok önemsemediğini, yeni yapılan inkılabın yanlış algılanmasından dolayı bu gibi konuların ihmal edildiğine işaret etmiştir.[117]

---

[115] Safa, *a.g.e.* , 127.
[116] Safa, *a.g.e.* , 272.
[117] Safa, *a.g.e.* , 149.

Safa, Maarif Vekâletinin, dilde sadeleşme akımının yeterince kavrayamadığını yabancı sözcükleri özellikle Arapça ve Farsça terim, kelime ve terkipleri Türkçeye çevirirken belli bir metodolojiye bağlı kalınmadığını, halk dilinden uzak uyduruk sözcükler seçmesinin Türkçeyi anlaşılmaz bir hale getirdiğini söylemiştir.[118] Türk Maarifi, bir sistemden mahrum olduğu için ıstılah (terim) meselesini de hangi prensiplere göre halledeceğini şaşırmış durumda olduğunu ifade eder.[119]

Maarif Vekâletinin, yabancı eserleri Türkçeye çevirme görevi almadığını ifade etmiş, yapılan tercümelerin de yeteri seviyeyi yakalamadığını aslından uzak olduğunu, nihayetinde niteliksiz anlaşılmaz tercümelerin ortaya çıktığını beyan eder. Dilde yerlileşme modasına uyup dilimizde kabul görmüş yabancı kökenli kelimelerin atılmaması gerektiğini belirtir. Ona göre, Türkçe olsun diye yıllardır kullanılmış dilin benimsediği sözcükleri dilden atmak dili daha da anlaşılmaz hale getirecektir. Anlaşılmaz bir dille eğitim vermek pek sağlıklı olmayacaktır.[120]

4. PEYAMİ SAFA DÖNEMİNDE DİN EĞİTİMİ

4.1. Din Eğitimi

Din, bu dünyada ve ahirette insanların mutluluğunu amaçlayan inanç sistemidir. 'Din, esası bakımından bir ruhsal hayat olduğu halde onun ahkâm, akaid, fıkıh, feraiz, gibi kanun ve şeriat cephesi bütünü ile bedenin ruh üzerindeki çeşitli tesirleri tanıtan ilimlerdir.'[121] Din eğitimi ise insanların fıtri şahsiyetini korumaya çalışarak, fıtrata aykırı olamayan ahlaki değerleri bireylerin şahsında, toplumda yaşatmak gayesiyle verilen eğitim sistemidir. İnsanlara yeni değer yargıları, yeni tavır ve davranışlar kazandırma iddiasında olan din kurumunun, insanlara davranış

---

[118] Peyami Safa, *Osmanlıca Türkçe Uydurmaca Objektif 1*, İstanbul, 2016, 45.
[119] Safa, *a.g.e.* , 45.
[120] Safa, *a.g.e.* , 31.
[121] Topçu, *a.g.e.* , 178.

kazandırma sanatı olarak ifade edilebilecek eğitim ile ilişkisinin bulunmaması düşünülemez.[122] 'Din eğitim her şeyden önce bir kalp eğitimidir.'[123]

'Din eğitimi, din kültürünün verilmesi, din kişiliğinin kazandırılması demektir.'[124] 'Dinler, uygulanmasını istediği dini kaidelerle kişilerin dine uygun tavır ve davranışlar ortaya komasını arzu etmektedir.'[125] Genel eğitimde olduğu gibi din eğitimin uğraş alanı insandır. Genel eğitimle din eğitiminin buluştuğu ayrıcalıklı ortak payda budur. Burada kastedilen insanın fiziksel özellikleri değil, ruhen kazandığı meziyetleridir; çünkü insanı diğer canlılardan ayıran en belirgin özellik düşünebilmesi ve bu sayede fikir ve ilim üretebilmesidir.[126] Kendini tanıması, nereden gelip nereye gittiğinin bilincini taşıması yaratılış gayesini bilmesidir. Genel eğitim ve din eğitimin ortak gayesi kamil insan yetiştirmektir. 'İnsan-ı kâmil, din adına şahısta aranan bütün ideal vasıflara ve güzel ahlaka sahip olmak demektir.'[127] İnsanın zayıf ve güçlü yönlerini bilmesi kul farkındalığının akılcılığını yakalaması ve en büyük güç olan Allah (c.c) karşısında acizliğini anlama şerefidir. Din eğitiminin amaçladığı eğitimli insandır. Zira eğitimli insan aynı zamanda sosyolojinin de istediği ideal yaşam biçiminin önemli parçasıdır. Modern sosyolojinin idealize ettiği toplum biçiminin istediği ile İslam toplumunun istediği ve korunması gereken can, mal, nesil emniyeti, akıl ve din emniyeti gibi esaslar ancak din eğitiminin süzgecinden geçmiş nesillerle mümkün olabilir. Şu halde, yetişmekte olan nesli gerçek bir insan yapma yolundaki her çabaya katılma, din eğitiminin görevidir. Genel eğitimin bütün insanlara karşı sorumluluğu olduğu gibi, din eğitiminin de bütün insanlara karşı sorumluluğu vardır.'[128]

---

[122] Gözütok, *a.g.e.* , 22.
[123] Topçu, *a.g.e.* , 176.
[124]Beyza Bilgin, "Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIV, 1981, 474
[125] Gözütok, *a.g.e.* , 38.
[126] Gözütok, *a.g.e.* , 208.
[127] Şakir Gözütok, *Sufi Pedagojisi*, İstanbul, 2012, 102.
[128] Bilgin, *a.g.m.* , .479.

‘Din eğitimi, genel eğitimin ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Binaenaleyh İslam dini de aynı minval üzere kendi eğitimin gaye ve hedeflerini yine kendisi tayin ve tespit eder.’[129]

Temel eğitim döneminde din eğitimi ve öğretimini başarılı bir şekilde yürütebilmek ve dersleri asıl amacına ulaştırabilmek için bazı şartların önceden yerine getirilmesi gerekir. Din eğitimin alt yapısı oluşturulur, çocuklara din kültürü ve ahlak bilgileri kazandırılsa, derslerle hedeflenen maksada yaklaşılabilir. Aksi takdirde, diğer derslerde olduğu gibi, emeklerin çoğunluğu heba olacağı söylenebilir.

Safa, İslam düşüncesinin bu dünyayı, önünde bütün arzuların susturulması gereken bomboş bir karaltı halinde görmediğini; bilakis Müslümanlığın cenneti, hareketsizliğin ve tasasızlığın bir sonucu olmadığını, dünyada yapılan iyi işlerin ve aksiyonun mükafatı olduğunu ifade etmektedir.[130]

4.1.1. Peyami Safa’da Din Eğitimi

Safa, Batı medeniyetinde, medeniyet, kültür, din, gelenek, irtica, inkılap vb. kavramların doğru olarak algılandığını ve gerçek anlamlarında kullanıldığını belirtmektedir.[131] Söz konusu kavramların Türkiye’de yanlış algılandığını, anlam kaymasına uğratılarak yanlış kullanıldığını belirtir. Bu kavramlara dair gazetelerde çıkan günlük yazıların başka diller tercüme edilmesi halinde yabancı fikir adamlarını hayretten hayrete düşüreceğin düşüncesindedir. Durum böyle olunca toplumsal ve siyasal alanda bir sıkışma ve baskı oluşturacak din eğitimin yapılmasının geciktirildiğini bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak ifade etmiştir.[132] Safa, ilahiyatın din eğitiminin bağımsız disiplinler arası bir bilim alanı ve bir bilim olması gerektiğini savunur.[133] Din eğitimi aslında insan eğitimidir. İnsanı önceller ve insan fıtratına uygun olması yani yaratılışına uygun davranması gerektirir. İnsanî fıtrata uygun kişiye veya çocuğa verilen eğitim kişinin fıtratını terbiye etmektir.

---

[129] Şakir Gözütok, *Sûfi Pedagojisi,* İstanbul, 2012,20.
[130] Safa, Peyami. *Türk İnkılabına Bakışlar*, İstanbul,2017, 119.
[131] Safa, *a.g.e.* , 117.
[132] Safa, *a.g.e.* , 117.
[133] Safa, *a.g.e.* , 49.

Safa'ya göre, Türk inkılabı modern ve aklı esas almıştır. Fakat burada unutulan veya ihmal edilen geçmiş kültür, değer ve medeniyetin dikkate alınmaması, geçmiş birikim ve yaşanmışlıkla ilişiğinin kesilmesi olmuştur. Böyle olunca Batılılaşma serüveni sekteye uğramıştır. Yüzünü Batıya çeviren bu anlayış seküler bir toplum inşası planlamaktadır. Laikliğin kabulünden sonra, okullarda din telkini ve öğretimi kalktığı için ilk inkılap nesillerinin din terbiye ve bilgilerinden mahrum kalmıştır.[134]

"Her doğan çocuk fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar.[135]Hz. Peygamber'in(asm) dikkat çektiği hususlardan biri de anne-baba, çocuk ve insan eğitimidir. Çocuk, bütün yaşamını etkileyecek ilk terbiyesini kendisine rol- model olan anne ve babasından almaktadır.

'İslam dini, insanın ilk eğitimini aldığı yer olan aile kurumuna önem atfetmektedir. Zirâ insan, öğrenmeye küçük yaşlarda başlamakta ve bunu da anne babanın terbiyesi altında gerçekleştirmektedir.'[136]Safa, dini terbiyenin okullarda isteğe bağlı olduğunu ifade etmekle birlikte din eğitimin ilmihal okutmaktan ibaret kaldığını, ezbere dayalı olarak verildiğini ve hafıza faaliyeti sanıldığını beyan etmektedir.[137]

Safa, ülkemizde uygulanan klasik öğretim metot ve programlarının çocukta düşünme kabiliyetini geliştirmediğini, aksine hafızasının yükünü artırarak zekasını yorduğunu ifade etmektedir. Bu metot ve programların genç çocuklarda cinsi enerjiyi zihni enerjiye dönüştürmede yetersiz kaldığını beyan etmektedir.[138]

Safa, eğitim sürecinde, din eğitiminin verilmeyişi ahlaki erozyona neden olduğunu, değerlerin ciddiye alınması bir yana tersine hafife alındığını, dürüst olanların ayıplandığı, kuralsız olanlar ve işini yürütenlerin itibar gördüğü bir dönem yaşandığını ifade etmektedir. Ayrıca değerlerin kendi mecrasında uzaklaştırılması

---

[134] Safa, *a.g.e.* , 78.
[135] Gözütok, *a.g.e.* , 2016,d.n. 202.
[136] Gözütok, *a.g.e.* , 67.
[137] Safa, *a.g.e.* , 116.
[138] Safa, *a.g.e.* , 116.

toplumda güven problemine sebep olduğunu, ahlakın yok olması ile kişiliksiz örfi geleneği bilmeyen bir nesil ortaya çıkmaya başladığı düşüncesindedir. Bu sebeple Safa, toplumda beliren hile ve düzenbazlığı toplumda eksik olan din terbiyesine ve bilgi yetersizliğine bağlamaktadır:'[139]

Safa, din eğitiminin topluma verilmesi konusunda din terbiyesinin hedefinin çocuğu bilgiden ziyade Allah fikrinin yüceliğine çekebilmek olduğunu ifade etmiştir. Din hassasiyetinden mahrum olmayan ailelerin çevrelerinde manevi bir hava ve gelenek olduğundan din eğitiminin kolaylıkla ve kendiliğinden yapabildiğini de dile getirmiştir. Bununla birlikte Allah fikri duygusundan mahrum ailelerin çocuklarının din eğitiminden geri kaldığını ve bu eğitimin ailelere de verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.[140]

4.1.2. Değişen Dini Sosyal Hayat

Safa, toplumda meydana gelen bütün olumsuzlukları dine bağlayan bir anlayışın sosyal hayatın her alanına hakim olduğunu, ülke olarak geri kalış sebebimizi dine bağlayanların yanlışlık içinde olduğunu ısrarla dile getirir. O geri kalış sebebinin din olmadığını tersine din eğitiminin çocuklara verilmediğine bağlar.[141] Safa, ülkenin din yüzünden geri olduğunu iddia edenlerin, gerçekte her sahada olduğu gibi dinde de geri kalındığını anlamakta zorluk çektiğini ifade etmektedir. Safa, 'Geriliğimizi dine bağlayanlar; dinde niçin geri olduğumuzu aynı nedene atfedebilirler mi?' diye sormaktadır. Eğer dine bağlılıkta, dini öğretim ve teşkilatta çok ileri, teknikte ve sanayide geri olsaydık, bu geriliğin sebebini dinde bulanların haklı olduğunu düşünebileceğini ifade etmektedir.[142] Oysa ki, 'dinler insana kendisi ve kainat hakkında bir görüş getirir. İnsan onlarda kendi mahiyeti ve kainattaki yeri hakkında bir bilgi şeması bulur.'[143] İslam kendi inanç bütünlüğü içerisinde tutarlı ve şahsiyetli fertler yetiştirmeyi planlamaktadır.[144] Zira bu

---

[139] Safa, *a.g.e.* , 142.
[140] Peyami Safa, Eğ*itim Gençlik Üniversite Objektif 7*, İstanbul,2016, 117.
[141] Safa, *a.g.e.* , 21.
[142] Safa, *a.g.e.* , 21.
[143] Güngör, *a.g.e.* , 113.
[144] Gözütok, *a.g.e.* , 24.

memleketin ufuklarını saran kin, garaz, iftira, yalan, dolan, tahkir ve tezyif havasını tahlil ederseniz, içinde birkaç aydan beri azmış, fakat yıllardan beri zehirlerini saçan bir habis ruhun yaşadığını fark edersiniz.[145]

Safa, dönemin basın yayın hayatı roman karikatür, şiir ve hikaye yoluyla toplumun maneviyatını, ahlakını, tarihini, dilini, tüm geçmişini karalamaya çalıştığını, değerini toplum nezdinde, özellikle gençliğin gözünden düşürmeye uğraştığını, bütün kültürünü darmadağın ettiğini söyler.[146] Bunun yanı sıra toplumda kötü bir düşüncenin hakım olduğunu bu düşüncenin kendinden olmayana tahammül etmediğini milli, dini ve manevi değerlere düşmanlık yaptığını, milletin teveccühünü kazanmış milli, maneviyatçı, tanınmış, otorite olmuş şahsiyetlerin itibarını düşürücü faaliyetler içerisinde olduğunu dile getirir.[147]

Safa, bir kesimin toplumu bir arda tutan kültürel ve dinsel değerleri itibarsızlaştırmaya çalıştığı belirterek şöyle der:

> Geçmişini, geleceğe depo hizmetini gören kültür hazinesini darmadağınık etmek için, dil, tarih, din, ahlak, sanat hepsini halkın ve bilhassa gençliği gözünden düşürmek için uğraşır. Gerçekten, teknikten, üsluptan, bilgiden, edepten, hayadan nasibi olmayan iğrenç romanlara, şiirlere mükâfatlar kazandırır. Atatürk'ün adına sığınarak bizzat onun tarihçi ve milliyetçi şahsiyetini dokuyan fikir unsurlarını ezmeye çalışır.[148]

Yeni nesillerin eğitim programı içinde İslam'ın yeri, din okulları dışında, yoktur. Bunların aile içi ve okul dışı eğitimleri ise kendilerine bir İslam kültürü vermeye yeterli değildir. Örf, adet, tarih gibi milli kültüre ait ögeler eğitim kurumlarından kaldırılınca nesiller İslam kültüründen yoksun kaldılar.[149]

---

[145] Safa, *a.g.e.* , 169.
[146] Safa, *a.g.e.* , 169.
[147] Safa, *a.g.e.* , 169.
[148] Safa, *a.g.e.* , 169.
[149] Güngör, *a.g.e.* , 120.

Safa, toplumun sosyal havasını değiştiren, toplumun milli ve manevi dokusunu bozup değiştirmeye çalışan bir fikir akımının olduğunu söyler. Bunu "habis ruh" yapıcı olamayan komünizm olduğuna işaret etmektedir.[150]

Güngör de Safa gibi edebiyatın yozlaşmayı desteklediğini belirterek şöyle demektedir: Türkiye'de marksist edebiyat zengin düşmanlığı, cinsi serbestlik, savaş ve ordu aleyhtarlığı, din düşmanlığı gibi doğrudan Marksizm'in ayırdedici özelliği olmayan ilkel temalar etrafında kalmıştır.[151]

Safa, öteden beri bazı düşüncelerin irtica ile ilişkilendirilmesi üzerine irtica kavramının gerçek tanımını verir. Sonra bizdeki kullanıldığı anlam ile Batıdaki kullanım şeklini karşılaştırır ve nasıl kullanılması gerektiğini şöyle anlatır:[152]

İrtica kelimesi Fransızcası "Réaction", Almancası "Réaction veya Geganwirkung", İngilizcesi "Reaction", İtalyancası "Reazione"dir. Kelimenin milletlerarası kökü "Reakt"tır. "Tesire karşı, amele karşı" mânasına gelir. Türkçede "aksülamel", "aksi tesir", "tepki" ve sosyal plânda "irtica", "gerilik" kelimeleriyle karşılanmaktadır. Genel mânası geriye doğru harekettir.[153]

Ziya Gökalp, Rıza Tevfik, Mustafa Şekip Tunç gibi dönemin ilim adamları bazı kavramaların, ilericilik, gericilik, batıcılık, kültür gibi toplumda, siyasi hayatta doğru ve gerçek anlamında kullanılması için çaba harcamışlar. Safa da deyişiyle ''Devrimbaz'' olarak isimlendirdiği kişiler tarafından bu kavramların doğru anlaşılması için çaba harcamıştır.

Safa'nın eserlerini inceldiğimizde ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında eğitim-öğretimin, yaz tatillerinin süresi ve uygulanan kılık kıyafet şekli hakkında da bilgi sahibi olmaktayız. Bu yönüyle eserlerini Cumhuriyet dönemi eğitim tarihine

---

150 Safa, *a.g.e.* , 169.
151 Güngör, *a.g.e.* , 119.
152 Safa, *a.g.e.* , 171.
153 Safa, *a.g.e.* , 171.

kaynak olarak alınabilir. 'Çocuklarımız beş aylık tatil devresine giriyorlar. Kitapları kapadılar ve derin bir oh çektikten sonra kasketlerini havaya fırlattılar.'[154]

Safa, sosyal hayat içinde değerlerin erozyona uğradığını Allah'a kitabına, mukaddesat ve manevi değer ve otoriterlere sövmenin adeta inkılapçılığın ayırıcı vasfı haline geldiğine işaret etmektedir.[155]

Kavramların içi boşaltılarak sosyal hayatta oluşturulan manipülasyon toplumun inanç, değer, din ve eğitim anlayışı çerçevesinde yozlaşmasına sebep olmuştur denilebilir.

4.1.3. Din Eğitimi ve Anayasa

Safa, SSCB, ABD ve birçok Avrupa ülkesinde din eğitimin zorunlu olduğunu, din eğitimi anayasal güvence altına alındığını, bu durumun bizim ülkemizde olmamasının toplum ve bireyin dini terbiyesini olumsuz etkilediğini anlatmıştır. "Din Eğitimi ve Devlet" adlı makalesinde; SSCB, anayasasının 124 maddesini örnek göstererek din eğitiminin devlet tarafından güvence altına alındığına işret etmiştir. Komünist bir ülkede dahi inanç ve ibadetlerin serbest olduğu bunun yanında anayasal güvence altına alındığı, ancak bizim ülkemizde ise bu durumun tam tersi olduğu, hatta; İbadetlerini yapılamaması için her türlü engel oluşturulduğunu, çeşitli vesilelerle dile getirmiştir.[156] Safa, Türkiye'de din eğitimin o dönemde ilkokul, ortaokul ve liselerde yasaklı olduğundan yapılamıyor olmasını ve anayasal güvence altına alınmamasını birçok makale ve fıkrada dile getirmiştir: 16 Ekim 1950 yılında Ulus gazetesinde yayınlanan'' Anayasa ve Din Eğitimi'' adlı fıkrasında şöyle demektedir:

> Bu yazarlarımız din öğretimini mecburi bir hale getirmenin Anayasa'mızdaki vicdan hürriyeti prensibine aykırı olduğu iddiasındadırlar. Eğitim bakımından bu mecburiyetin lehine veya aleyhindeki fikirlerimi başka bir yazıya bırakıyorum. Sadece Anayasa iddiası üzerinde kalacağım. Bu

---

[154] Safa, *a.g.e.* , 17.
[155] Safa, *a.g.e.* , 142
[156] Safa, *a.g.e.* , 150.

itirazın eğitim bakımından da hukuk bakımından da yeri olmadığını sanıyorum. Anaysa gelişme çağında ve vasiye muhtaç çocukların değil, reşit olanların hak ve hürriyetlerini tayin eder.[157]

Safa'nın ifadesiyle bizim ultra-laik yazarlarımız dediği kişilerin, laikliğin siyasi bir kurum olduğunu unuttuğunu ve laik devleti laik okulla karıştırdığını. Birçok laik memlekette okul, siyasi bir kurum olmadığı için, laik değildir yahut din işlerinin, dünya işlerinden ayrılması, din realitesinin okullarda topyekûn inkâr edilmesi için bir sebep olmadığını ifade eder.[158]

ABD'de ve birçok Batı ülkesinde din eğitiminin zorunlu olduğu, din eğitimin önünde hiçbir engelin olmadığını hatta önemli mevki ve makamlara gelince İncil üzerine yemin edildiğini, önemli şahitliklerde İncil üzerine yemin etmeyenlerin şahitliği kabul olmadığını yazar. Bizde ise din eğitimin yasak olduğunu bunun da beraberinde birçok sorun ortaya çıkardığını vurgular.[159]

Bunun için başta Amerika birçok laik memleketlerde, cumhurbaşkanın İncil üzerine yemin ettiğini. Mahkemelerde İncil'e el basmayanların şahitliği makbul olmadığını ve okullarda din öğretimi zorunlu olduğunu ifade etmektedir.[160] Din eğitiminin okullarda serbest olmasını tüm eğitim kademelerinde okutulması için çaba harcayan ve büyük emekler sarf eden Safa, din eğitimini laikliğe aykırı olmadığını da ifade etmiştir.

4.1.4. Din ve İlim

Din; birlik, beraberlik sağlamakla birlikte, toplumsal barışa, sosyal ve ahlaki değerlerin temininde önemli etkenlerden biridir.[161] Safa, dinin bu fonksiyonunu görmezlikten gelenlere karşılık şöyle demektedir: kendini sistemin sahibi olarak görenlerin çelişkili davrandığını, kaldırılan din nizamın, yerine bir şeyin

---

157 Safa, *a.g.e.* , 152.
158 Safa, *a.g.e.* , 152.
159 Safa, *a.g.e.* , 152.
160 Safa, *a.g.e.* ,32-33
161 Mahmut Dündar, "İnsanın Huzurunu Sağlamada Dini Bilinçlendirmenin Önemi" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2016, 9, (44), 1820.

konulmadığını, Allah tasavvurunun yok edilmeye çalışıldığını, 1300 yıllık bir tarihin ortadan kıldırılmaya çalışıldığını, İnkılaplarımızdan hiç birinin içimizde hasretini taşıdığımız vahdet konularını birleştiren hasret prensibine kavuşturmadığını vurgulamaktadır.[162]

Safa, döneminde özellikle gençler arasında revaçta olan Komünizm ve Ateizm akımlara karşı çıkarak bazı yazılarında Allah'ın varlığını mantıklı delillerle ispatlamaya çalışmaktadır:

> Kâinat ya tesadüfen veya Allah'ın eseridir. Tesadüfen eser olabilmesi için atomdan sayısız yıldızlara ve galaksilere kadar onu vücuda getiren ve en büyük rakamlarla bile ifadesi imkânsız derecede çok sayıda elemanın(unsurun) yan yana gelmesini sağlayan bitip tükenmez tesadüflerin birleşmesi lazım. Allah'a inanmanın buna inanmaktan çok daha makul olduğunu göstermek için şöyle bir misale başvurulur: Bir maymunun önüne bir yazı makinası koyunuz. Tuşlara rastgele vurmaya başladığını farz ediniz. Maymun, kaç milyon, kaç milyar kere vurmalıdır ki rastgele yan yana gelen harflerden Shakespeare'in tam bir eseri meydana gelsin. En büyük matematikçiler, ihtimali hesapla bunun cevabını vermekten acizdirler.[163]

İslam uleması, genelde din muhtevasından, özelde Resûlullah'tan (a.s.m.) aldıkları işaretle, ilk başta karşılaştıkları ilmin her çeşidiyle ilgilenmeyi, onu öğrenmeyi ve öğretmeyi dini bir görev bilmiştir[164]

Safa göre, ilim akla, din imana, sanat hayâle dayanır. Sahaları ayrıdır. Birbiriyle çatışmazlar.[165] Gerçek dindar ve yanlış din algısı oluşturularak insanların dini görevlerini yerine getirmelerini engelleyen kişi ya da grupları ayırarak dini, dini değerleri istismar eden kişilere "dinbaz" demiştir. Ayrıca yapılan inkılabın da yanlış algılandığını aslında inkılabın dine bilime engel olmadığını anlatmıştır. İnkılabı dine karşıymış gibi gösterenlere de "devrimbaz" demektedir. Bunun yanında bu kişiler

---

[162] Safa, *a.g.e.* , 83.
[163] Safa, *a.g.e.* , 13-14.
[164] Şakir Gözütok, *İslam'ın Altın Çağında İlim*, İstanbul, 2012,20.
[165] Safa, *a.g.e.* , 40.

için; devrim bülbülleri, devrim serserileri, inkılâp dolandırıcıları mahutlar ve habis ruh kavramlarını kullanmıştır.[166] Safa bu kişililerin İslam ve Batı medeniyetine bakışlarını şöyle izah eder:

> Dinbazın veya devrimbazın taraftar veya düşman olduğu medeniyet hangisidir? İslam medeniyeti, bugünkü Batı medeniyetinin temellerini aşmıştır. Batı medeniyeti ise, İslam medeniyetini çağdaş merhalesidir. Tarifler ve sistemli görüşler hangileridir? Bu meseleleri ilmi görüşlerin dışında münakaşa etmek kadar adi ve tehlikeli karşılaşma yoktur. Memleketi fikir kutuplarına değil, ihtiras ve kin cephelerine böler.[167]

Bilgi, öğrenme Arapça kökenli bir sözcük olan ilim kökünden gelir. Talim, talebe bu kökten türetilen sözcüklerdir. Türkçe karşılığı bil(-) eylem köküne –gi eylemden isim yapan ek eklenerek türetilen bilgi, bilme sözcükleridir. İslam ilmi, bilimi tüm zaman ve mekânlarda teşvik ederek, kadın-erkek tüm Müslümanlara farz kılmıştır.[168] Allah peygamberi; "ilim Çin'de de olsa talep ediniz."[169] Demesi bunun bir göstergesidir. Bir ayette: "De ki: Ey Rabbim! İlmimi artır." [170] Geçmektedir.

Tüm dayanağını Kur'an - ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetinden alan İslam eğitimi; insani fıtrata uygun evrensel değerlere bağlı etik kuralları günlük hayatta uygulayan bireyler yetiştirmeyi hedefler:

Kur'an'da: ''De ki, hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?''[171] Ayetiyle her Müslüman'ın ilim öğrenmesi teşvik ve tembih edilir. Allah (c.c.) ¸ hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse¸ ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar."[172] Arapça "h-k-m" kökünden türeyen hikmet kavramı¸ 'hem bilgi hem de iş anlamlarına gelmektedir.'[173] Hz. Peygamber (a.s.m.);

---

166 Safa, *a.g.e.* , 89-91-92-94.
167 Safa, *a.g.e.* , 117.
168 Gözütok, *a.g.e.* , 359, d.n.1329.
169 İbn Mace, Mıkaddime,17.
170 Tâhâ, 20/114
171 Zumer,39/9
172 Bakara, 2/ 269.
173 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*,(Sadeleştiernler: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel), İstanbul, Zehra Veyn, II,206

“Hikmet(ilim) müminin yitik malıdır, onu nerede bulursa alır.[174] Hikmet veya ilim aslında neyin doğru ve yanlış olduğunu anlamaya yarayan, aklı insan hayatında etkin kılan bilgidir. İlim öğrenme ve hayata tatbik etme anlamında gerek Kur’an’da gerekse Hz. Peygamberin hadislerinde önerilmiş olup mutlaka amel edilmesi gerektiği her platformda vurgulanmıştır. İnsan sahip olduğu maddi ve manevi her şeyin aslında emanet olduğu bilinci önem taşımaktadır. Zira ’’Göklerde ve yerde ne varsa Allah’ındır. Bütün işler Allah’a döndürülür.’’[175]Ayeti kişiye hatırlatma ve tembih içeren bir başka ayettir. Safa, yaşadığı dönem için ilim adamanın nasıl olması gerektiğini, ülkemizdeki ilim adamlarının ehliyet ve liyakat açısından analizini yaparak, ilim adamının düşünme yeteneğini pek kullanmadığını olaylar karşısında kendi yüzeysel bilgisiyle yetindiğini, kendini yetiştirmediğini ve hadiselere üstün körü baktığını ifade etmektedir:[176]

> Nice ilim adamları, hele bizde, kültürle bilgiyi evlendiren edebiyatın, yani tefekkürün en yüksek haddini temsil eden edebiyatın yaratıcı delaletine müracaat etmedikleri için, bilmeyi düşünmeye götüren klavuzlardan mahrum kalarak, yalnız hafızaların karanlık anbarında şuurun aydınlığına delik açmak ve kileri boşaldıkça doldurmakla ömür tüketmişlerdir. Bütün o tarih ve tarif bilgilerinin erzakı, ancak büyük bir kültür adamının edebi terbiye görmüş zekasında piştikten sonra insanlık için besleyici bir yemek haline gelebilir.[177]

Safa, dönemin farklı gazete ve dergilerde değişik tarihlerde ilim ve din alanında birçok makale ve fıkra kaleme almıştır. Safa, din âlimi sıfatının yanlışlığını, müşahede ilimleri dışında bir din ilmi olmadığını iddia eden [178]ve ilahiyatın başlı başına bir ilim sayılmadığını bir kuralının olmadığını iddia eden dönemin yazar, çizerlerine karşı cevaben şöyle demiştir:

> Arkadaşımız, ilmi tarif ederken, yalnız müşahede ilimlerinin metot çerçevesi içinde kalmış, belirli zaman ve mekân noktalarının oldukları için

---

[174] Gözütok, *a.g.e.* , 359, d.n. 4.
[175] Al- i İmran, 3/109.
[176] Peyami Safa, *Sanat Edebiyat Tenkit Objektif2*, İstanbul,2016,16
[177] Safa, a.g.e. , 16.
[178] Safa, a.g.e. , 48.

müşahede ve hele tecrübe metoduna girmeyen birçok ilimlerin ta'lilî (déductif) metotlarını hesaba katmamıştır. Tabiat ilimlerinin çoğu gibi, özelden genele giden ilimlerin yanında, mantık, matematik ve ayrıca manevi ilimlerin bir kısmı gibi genelden ve prensiplerden özeller ve misallere giden ilimler de vardır. İstikra(İnduction) bütün değil bir kısım ilimlerin metodudur. Arkadaşımızın ilme verdiği bu dar mana, yalnız ilahiyatı değil, kendisinin de saydığı ve inandığı birçok ilimleri ilim olmaktan çıkarır. İlahiyatın başlı başına ilim olmadığını söyliyen arkadaşımız, birçok ilimlerin de ana ilimlere bağlı ve tali olduklarını herhalde çok iyi bilir. Fiziğin, matematiğin, sosyolojinin, psikolojinin de kolları vardır, bunlar da ilimdir ve onları bilenlerden alim sıfatını kimse esirgemez. Bir de ilk ve orta çağlar ilahiyatı ile modern ilahiyat arasındaki farkı gözden kaçırmamalıdır. [179]

Safa, etimolojik olarak ilahiyatın bir ilim olduğunu, kendine has konusu, şubeleri ve metodu olan sistem olduğunu, ilahiyat ve teolojinin Tanrı ilmi anlamına geldiğini ifade etmektedir. Rusya hariç, dünyanın bütün üniversitelerinde ilahiyat fakültelerinin olduğunu Bütün lügatlerde Littré, Larousse ve bilhassa bütün Felsefe lügatlerinde (Ad, Franck, André, Lalande…) İlahiyatın ilim olarak kabul edildiğini beyan etmektedir. Bu ilmin uzmanlarına âlim sıfatını vermenin doğru olacağı düşüncesindedir.[180]

Safa, Rönesans'ı hazırlayan sebepler arasında İslam felsefesini ve Müslüman düşünürleri de zikreder. Farabi ve İbni Sina gibi düşünürlerin eserleri Avrupalılar, tarafından üniversitelerde ders kitabı olarak okutulduğunu, İbni Sina, Farabi gibi düşünürlerin Avrupa düşünce hayatını etkilediğini ifade etmekte.[181] Bunların, Rönesans'ın ortaya çıkmasında büyük payı olduğunu söyler. Ayrıca Avrupa medeniyetinin temelini İslam medeniyetine dayandıran Safa, İslam medeniyetinin kendisi yenilemediğini 'Rönesansı hazırlayan büyük düşünce kalkınmasının

---

[179] Safa, *a.g.e.* , 49.
[180] Safa, *a.g.e.* , 49.
[181] Safa, *a.g.e.* , 42.

başlangıcı onbeşinci yüzyıla değil, onbirinci yüzyıla bağlanması gerektiğini ifade eder.[182]

4.1.5.Peyami Safa'nın Döneminde İmam-Hatipler

Dönemin Maarif Vekâletine hitaben çok sayıda makale yazan Safa, Milli Eğitim şuralarında imam-hatip okullarına ve öğrencilerine dair alınan kararların kağıt üzerinde kalmaması ve uygulanması gerektiğini belirtir. Topçu, vaktiyle İmam-Hatip Okulun meslek lisesi adıyla açılmasını doğru bulmadığını, din bir meslek olmadığını bu nedenle İmam-Hatip Okulu ile İslam Enstitüleri ve İlahiyat Fakülteleri adı altında okulların açılması gerektiğini belirtir.[183]

İmam hatip liselerinden mezun olan öğrencilerin yükseköğretime yerleşmeleri için ilahiyat fakültelerinin açılmasını dile getirir. İmam-Hatip mezunlarına yüksek tahsil imkânı sağlanmasını, din kültür ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin yetiştirilmesini, din eğitimini canlı ve cazip bir hale getiren kitapların hazırlamasını ve din öğretimi sisteminin ıslah edilmesi noktasında çözüm beklediğini ifade eder. Maarif Vekâletinin bu konuları ivedi olarak dikkate almasını dile getirir.[184]

Muhafazakâr bir aydın olan Safa, döneminde yaşanan olumsuzluklara duyarsız kalmayarak İlahiyat Fakülteleri ve öğrencilerinin, İslam Enstitüleri ve öğrencilerinin, İmam-Hatip Liselerini ve öğrencilerinin mevcut durumlarının adeta bir panoramasını çizer. 1959 yılında yazdığı bir makalesinde, İmam-Hatip Okulları, halkımızı cahil, medeniyet düşmanı ve İslam dinin esaslarından haberi olmayan vaizlerin yanlış telkinlerinden kurtarmak için açıldığını ifade eder. Fakat memleketin ihtiyacı yalnız imam ve vaizleri kapsamadığını, aynı derecede din öğretmenlerine, din bilgilerine de ihtiyaç olduğunu, İmam-Hatip Okulları mezunlarına yüksek tahsilin bütün kapılarının kapandığına işaret eder. Yine Normal lise tahsilinden fazla, ayrıca bir yıl (toplamda 7 yıl) lise tahsili gören bu kültürlü gençler, ne yüksek öğretmen okullarına, ne de herhangi bir yüksekokul ve üniversiteye kabul

---

[182] Safa, *a.g.e.* , 42.
[183] Topçu, *a.g.e.* , 185.
[184] Safa, *a.g.e.* , 149.

edilmediğini, işin akıl almayan tarafının da İmam-Hatip mezunlarının İlahiyat Fakültesine de kabul edilmemeleri olduğunu ifade eder.[185] Safa, Maarif gibi kültürü yaymakla sorumlu bir Vekâlet olan MEB'in bu gençlere, liseden (imam-hatip) sonra adeta "sen burada kal, fazla okuma, benim az bilgili vaızlere ihtiyacım var" dediğine işaret etmektedir.[186]

Safa, Türkiye'de 19 İmam-Hatip okulunda 4233 öğrencinin okuduğunu. Bunların arasında liseyi bitirdikten sonra eğitime devam etmek istemeyenlere imamlık ve vaizlik görevleri verildiğini, Fakat eğitimlerine devam etmek isteyenlerin önünde engeller olduğunu ifade etmiştir.[187] Bu engellerin sonucunu sayısal verilere dayandırarak şöyle izah etmektedir:

> İmam-Hatip mezunları için güya bir İslam Enstitüsü açıldı. Fakat bu güzel ilim ocağına da İmam-Hatip mezunlarının hepsi giremiyor. Bu yıl mezunlardan 150'si askere gitmiş, geriye 300 genç kalmış. Bunların bir kısmı da Enstitünün kabul imtihanına girmemişler. Geri kalan 178 gencin hepsi, imtihanda iyi ve pekiyi derecelerle muvaffak olmuşlardır. Fakat Maarif, yer olmadığı bahanesiyle bu gençlerden 75'ni Enstitüye kabul etmiş, geri kalanları okulsuz, tahsilsiz, kapı dışına bırakmış. Garip ve korkunç bir karara daha bakınız: Enstitüye bir yıl girmeyenler ebediyen girmek hakkını da kaybederlermiş. Ne yapsın bu gençler?[188]

Safa, ülkenin birçok öğretmene ihtiyacı olduğu, fakat bu gençlerin ilkokul, hatta köy okullarına, din öğretmenliklerine de kabul edilmediğini bir yandan okulların öğretmensiz kaldığını bir yandan da lise mezunu gençlerin memlekete hizmet etmek ve yaşamak imkânlarından mahrum bırakıldığını beyan etmektedir.[189]

Safa, İslam Enstitüsünde yer olmadığı fikrinin doğru olmadığını, Çünkü Enstitünün tedris heyeti 70'ten fazla öğrenci kabul edilebileceğini bir raporla

---

185 Mustafa Öcal, "İmam-Hatip Liselerinde Din Eğitimi", (Editörler: Mustafa Köylü, Nurullah Altaş), *Gündüz Eğitim ve Yayıncılık*, Ankara,2012, 226.
186 Safa, *a.g.e.* , 146.
187 Safa, *a.g.e.* , 146.
188 Safa, *a.g.e.* , 146,147.
189 Safa, *a.g.e.* , 147.

Vekâlete bildirdiğini. İlim Yayma Cemiyeti Enstitüye ilave olarak ellişer kişilik iki dershane yaptırdığını, Vekâletin tesis ettiği 500 bin liraya ek olarak mali yardım yapmayı da taahhüt ettiğini ortaya koymuştur.[190] Dikkatli ve kavrayışlı bir zekâ olarak nitelediği dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Tevfik İleri'nin vekilliği zamanında, imam-hatip mezunlarına yönelik ortaya çıkan ihmalleri akıl erdirilmeyen hatalar olarak görmektedir.[191] Okullar açılmıştır ama devletçe mezunlarına istikbal vaad edilmemiş, yani devlet resmi ve maaşlı görev vermemiştir'[192]

İmam-Hatip mezunlarının önüne bir takım engellerin çıkarılması, İmam-Hatip liselerine ilginin azalmasına ve tercih edilmemesine sebep olmuştur.

4.1.6. Safa'ya Göre Sosyalizm Marksizm Komünizm

Safa, o dönem SSCB'nin birliğinin Güney Amerika'yı, Orta Doğu'yu Komünizme dönüştürme çabalarını anlatır. Propagandalarını da aldatıcı propaganda olarak tarif eder. Sosyalizmi vurgunculuk olarak tanımlar: Marksizm'in temeli tarihi maddeciliktir. Cemiyetin anatomik yapısını ekonomide arar. Bu demektir ki, insanların hayatı istihsal (üretim) şartlarına bağlıdır. Bütün öteki ve manevi faaliyetler (güzel sanatlar, kültür, hukuk, ahlak, politika) ve bütün sosyal müesseseler bu iktisadi temelden doğar.''[193] Bu düşünceye karşı Safa, Marks'ın maddeyi şuurdan önce alan düşüncesi hiçbir realite ve ilmi vesikaya dayanmayan yanlış bir faraziyeden ibaret olduğunu ifade eder. İnsanın hayvandan farkı, tabiatla mücadelesinde hayvan gibi içgüdüsünü değil, şuurunu ve düşüncesini kullanmasıdır. Cumhuriyet tarihinde 1943'lü yıllardaki uygulamalara bakılırsa; o dönemin Türkiye'sinde adı konulmamış bir Komünizm özentisi olduğu ortaya çıkmaktadır.[194]

---

[190] Safa, *a.g.e.* , 147.
[191] Safa, *a.g.e.* , 147.
[192] Mustafa Öcal, "İmam ve Hatip Mektepleri, Mezunlarından Bazıları ile Yapılan Mülâkatlar ve Şehâdetname Örnekleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, 12 (2), 51-101.
[193] Bkz.: Peyami Safa, *Sosyalizm Marksizm Komünizm Objektif 03*,(Haz.: Nevzat Kösoğlu) Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.
[194] Mustafa Öcal, "Dünden Bugüne Türkiye'de Din Eğitimi", *Din Eğitiminde Motivasyon ve Verimlilik Sempozyumu*, (Editörler: Mehmet Bahçekapılı, Mehmet Özkan, Ahmet Ali Çanakcı, Safinaz Asri) 14-15 Mayıs 2016, 409.

Safa, Marksizm ve Sosyalizm ve Komünizmin sosyal şuur altında aslında insanı, dini, ahlaki değerlere yabancılaştırdığını ülkelerin eğitimini, din ve değerlerden yoksun bırakmak istediğini, eğitim sistemini tamimiyle kendi bakış açısıyla yönlendirmek ve yeni nesli yeniden şekillendirmek istediğini söyler. *Sosyalizm, Marksizm, Komünizm* adlı kitapta dönemin çeşitli dergilerinde yayımlanan 161 makalede Sosyalizm Marksizm Komünizmin ne denli tehlikeli olduğunu, genel eğitimin ve din eğitimin önünde duran en büyük engel olduğunu ortaya koyar[195]

Safa, Komünizmin ortaya attığı ve savunduğu değerlerin kendisi ile çeliştiğine dair örnekler verir. Sosyalizmin Marksizmin ve Komünizmin, cemiyetin şuurunu yok etmek için uğraş verdiğini, toplumun dini yaşamını ve dini değerlerini alt üst etmeye ve yozlaştırmaya çalıştığına dikkat çeker. Sosyalizm, Marksizm ve Komünizmin varlığını sürdürebilmesi için bu değerlerin yok olması gerektiği, tüm dünyada ve bizim ülkemizde de Sosyalizm, Marksizm, Komünizmi savunan ve toplum yaşamını düzenlemesi gereken bir sistem olarak gören kişilerin bilinçli olarak ortaya attığını dile getirir. Safa, Sosyalizm, Marksizm, Komünizmi savunan kişilerin fırsat kollarcasına en olmadık bir biçimde kötü gidişatı ya da herhangi bir düşünceyi dini ve dini değerlere bağladığını ifade eder. [196]

Bütün kötülüklerin kaynağının din olarak gösterilmeye çalışıldığı bir ortamda, Sosyalizm Marksizm Komünizm gibi akımlarının etkisiyle özellikle gençler arasında hızla yayılan, inançsızlık fikrine karşılık Safa fikri ve edebi yazılarında öncelikle Allah tasavvurunu ispatlamaya çalışmaktadır. Amaç dinsiz ateist bir gençliğin yetişmesine engel olmaktır.[197]

Din ile bilimin bir arada olamayacağını iddia edenler, dinle bilimin bir arada olabileceğini savunan gazeteci, yazar, âlim, bilim adamı ve devlet adamını acımasızca eleştirmişlerdir. Safa, bu duruma işaret ederek şöyle der:

---

[195] Bkz.: Peyami Safa, *Sosyalizm Marksizm Komünizm Objektif 03*,(Haz.: Nevzat Kösoğlu) Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.

[196] Bkz.: Safa, *a.g.e.*

[197] Safa, *a.g.e.* , 13.

> Bolşevikler Einstein'ı sevmezler, Sovyetlerin felsefe lügatinde Einstein bir şarlatandır. Çünkü izafiyet nazariyesi sahibi Marksistlerin klasik fizik prensiplerini altüst eden yeni fiziğin kurucuları arasındadır. Allah'a inanır. Dinle ilim arasında ayırım olmadığını söyler. Birkaç sene evvelki makalelerinin birinde aynen şu cümle vardır. *İlimsiz din kör, dinsiz ilim topaldır*.[198]

Safa, dinin ilimde uzak olmadığın kastederek, Avrupa ve Amerika'da bazı seçkin zekaların hatta bazı Komünistlerin dine yöneldiğini ifade eder.[199] Safa'nın yaşadığı dönemde Sosyalizm, Marksizm, Komünizm ve Ateizmin bütün dünyada çok etkili olduğu gibi ülkemizde de etkisini gösterdiğini ifade eder. Özellikle komünist SSCB'ye komşu olduğumuzdan ülkemizde Komünizmin gençlerimiz arasında gittikçe yayıldığını ifade ederek bu fikirler karşısında manevi ve ahlaki değerleri yaşatmak istemiş, gençlerin değerlerinden kopmaması için dönemin dergi ve gazetelerinde bu konuya sık sık değinmiştir.

4.2.Değerler

Bir ulusun sahip olduğu kültürel, bilimsel ve sosyal ögelerin tümüne değer denilmektedir. İnsan açısından değer sahip olduğu fıtratıdır. 'İslam'a göre insanın fıtratı denilen doğuştan getirdiği bazı özellikler vardır.'[200] Yaratılış gayesi de bunun farkındalığıdır. Bundan uzaklaşıldığında insan özünden de uzaklaşılmış olur. Fıtrattan uzaklaşmak insanın yaratılış gayesini unutmak: Öz benliğini unutmak demektir. Fıtrat ve benliğin bireyde yok olması, kainat denen koca evrende bireyin bir yaprak misali savrulması sonucunu ortaya çıkarır. Savrulmaların sonunda bireyin hazin sonu gerçekleşir. Her iki dünya mutluğunu teminat altına almayı amaçlayan ve buna gayret edinen din[201] öncelikle bireyin fıtratından uzaklaşmaması ve iki dünyada hazin sonu yaşamaması için somut önerileri bireyin önüne koyar, ona doğru yolu bulması için tüm reçeteleri sunar ve rehberlik eder.

---

[198] Safa, *a.g.e.* , 113.
[199] Peyami Safa, *20. Asır Avrupa ve Biz Objektif 8*, İstanbul,2016,30.
[200] Gözütok, *a.g.e.* , 31, d.n. 187.
[201] Gözütok–Köylü, *a.g.e.* ,17.

Safa, değer kavramının özelde Fransa'da genelde bütün Avrupa'da doğru algılandığını, bizde ise yanlış algılandığını söyler. Buna karşılık değerlerin doğru karşılığının ne olduğunu anlatmaya çalışır.[202]

Safa, manevi değerlerin, din ahlak ve san'attan ayrı düşünülmeyeceğini bu kavramların birbirini tamamladığını ve bütünsellik taşıdığını ifade eder. Bu sahalara girmeden manevi değerlerin tam manasını açıklamanın mümkün olmayacağına dikkat çekmektedir. Ayrıca din, ahlak, san'at vb. kavramların manevi değerleri meydana getirdiğini ifade etmektedir.[203]Aynı değer yargıları paylaşan toplumlar, ortak tavır ve davranışlar ortaya koyarak, sosyal barışı ve devamında toplum yaşamının huzurunu sağlayacaktır.[204] Dolayısıyla toplumu ortak değer paydasında buluşturmak lazım gelir. Yeni yetişen nesillere, örnek alacakları norm ve moral değerleri kazandırılmazsa, içinde yetiştikleri toplumla çatışır, kendilerine örnek alacak başka toplumlar ararlar.[205]

Safa, son zamanlarda insanın saadetini parada ve maddi kazançta arayan maddeyi tanrılaştırmağa başlayan bir toplumun ortaya çıktığını, bu düşüncenin Batı medeniyetine dayandığını ifade eder, bunları geçici ve köksüz emel olarak nitelemektedir. Ahlak prensibinin tamamıyla unutulduğunu böylece memlekette bir manevi değerler buhranı ortaya çıktığını ifade eder. [206]

Değerler, eylemleri iyi-kötü, suçlu-suçsuz, güzel-çirkin, haklı-haksız, adaletli-adaletsiz vb. biçimlerde sınıflandırmamızı sağlar. Eğer bir değerler sistemi olmasaydı, bütün eylemler ahlaki açıdan eşit olurdu. Eylemlerin ahlaki açıdan eşit olması demek, onların ne iyi ne de kötü olması demektir.[207]

Değer, fıtratı koruyan ve haddi aşmamayı ifade eder. Değerlere bağlılık Allah'ın emrettiği biçimde Kur'an'ın ölçülerine göre hareket etmek ve yaşamaktır.

---

[202] Safa, *a.g.e.* , 31.
[203] Safa, *a.g.e.* , 31.
[204] Gözütok, *a.g.e.* , 227.
[205] Gözütok, *a.g.e.* ,225.
[206] Safa, *a.g.e.* , 31.
[207] İbrahim Sezgül, 'Ahlâk-Değer İlişkisi ve Ahlaki Değerlerin Neliği Sorunu', *EKEV Akademi Dergisi*, 2010, 14(45), 88.

Kur'an dünyanın bir nizam ve ölçüde yaratıldığını bildirmektedir. Kendini kontrol etmek, sınırlarını bilmek ve kendisine verilmiş özgürlük alanının dışına çıkmamaktır. Kur'an, değerlere işaret etmektedir. Değer, adaletli davranmayı, karşılık beklemeden iyilik yapmayı, akrabayı kollamayı, sılay-ı rahimi gözetmeyi, cömertliği emreder. Değer fıtri olmayanı, çirkin işleri, kötülüğü ve şiddeti reddeder.[208]

Safa'ya göre, yapılan inkılabın yanlış anlaşıldığını mukaddesatı yok saydığını ve aşağıladığını belirtmiştir.[209] Safa, Allah'ın kitabına, manevi değer ve otoriterlere sövmenin adeta inkılapçılığın ayırıcı vasfı haline geldiğini ifade etmiştir[210]

4.3. Ahlak

Ahlak kelime olarak, bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kurallarıdır.[211] Ahlak ilmi ise insani nefsin huy ve fiillerinden iyi ve güzel ya da köyü ve çirkin olması bakımından bahseden bir ilimdir.[212]Ahlak ilminin amacı da iyi ve kötü değer yargılarıyla hükmetmek ve her zaman iyi insan yetiştirmektir.[213]

Sosyal hayatın bir çeşit düzenleyicisi olan ahlak, bireyi toplumla bütünleştiren araç rolünü üstlenir, eğitimin hedefine ulaşmasında yardımcı olur. Eğitim kişiye istendik davranışlar kazandırmak için çalışır. Bu davranışları kazandırmak için eğitim ilmi, büyük oranda ahlak ilminden destek alır. Çünkü sağlıklı bir nesil ancak ahlak eksenli bir eğitimle mümkün olabilir. 'Çünkü ahlakın konusu daima insan fiil ve hareketleridir.'[214]

Ahlak, toplum fertlerinin görünmez bir denetleyicisi ve sosyal hayatın bölünmesini engelleyen önemli bir değerdir. Kişinin oto kontrol mekanizması, iyi bir melekedir. Kişinin fikrinin berrak kalmasını sağlar. Kişiyi her türlü kötü, olumsuz

---

[208] Nahl,16/90
[209] Safa, *a.g.e.* , 142.
[210] Safa, *a.g.e.* , 142.
[211]Erişim:[https://sozluk.gov.tr/?kelime=ahlak%20zab%C4%B1tas%C4%B1] Erişim Tarihi: 13.05.2020
[212] Çelebi, *a.g.e.* ,85.
[213] Gözütok, *a.g.e.* , 39.
[214] Gözütok, *a.g.e.* , 39.

düşünceden korur. Toplumda emniyet supabı işlevini görür. Her ne kadar ahlak kuralları yazılı metinlere dayalı olamazsa da bireylere ve topluma, bu kurallara uyma zorunluluğu getirir. Bilinçaltına yerleştiğinden toplumun tüm bireyleri ahlak sayesinde birbirilerini denetleme fırsatı bulur.

İslam toplumunda şahsiyetin inşasında ahlak son derece önemlidir. Dolayısıyla örnek şahsiyetler yetiştirmek için ideal bir ahlak tasavvurunu toplumun önüne koymak gerekir. Bu kilime, ilme ilmek işlenmiş bir motif gibi şahısların ruhuna yerleştirilmelidir. Kur'ın'da ahlak çoğunlukla ''amel'' ve '' iman'' ile birlikte kullanılmıştır. Amel ile ahlak birbirini tamamlar ve iki kavramın birlikteliğinde iman hâsıl olur.

Kant bunu şöyle açıklar; "Ahlakla din birbirini destekler ayrılmaz parçalar gibidir. Esasında Din ahlakı kontrol eden mekanizma gibidir. Din tanrı bilgisine tatbik edilmiş ahlaktır. Eğer din ahlak ile birleştirilmezse, bir teveccüh (lütuf ve inayet) kazanma çabasından ibaret kalır.''[215]

Ahlak, toplumun sosyal istikrarını sağlar, insani ilişkilerin bozulmasını engeller ve bunun yanında toplumu bir arada tutan önemli sacayaklarındandır. Ahlakla ilgili tanım ve terimlere baktığımızda idealize edilen şey, ideal bir kişilik ve nihayetinde ideal bir toplum meydana getirmektir.

İslam dini zerre kadar iyiliğin ve kötülüğün karşılığının olacağını haber verir[216]. Dolayısıyla insan ilişkilerinin temeline iyiliği alır, iyiliğin etkin olarak yaşaması için de doğruluk ve dürüstlük tavizsiz yaşamalıdır.

Safa'ya Göre Ahlak

Safa, dünyada bir ahlak yozlaşması ve ahlak buhranı yaşandığını bunun temel sebebinin de tüm dünyada dinin sosyal hayattan uzaklaştırılmasına bağlar. Bundan kurtulmanın tek reçetesinin yine dinde olduğunu söyler. Dinsiz bir ahlakın

---

[215] Kant, *a.g.e.* , 119.
[216] Zilzal, 99/8-9.

olamayacağını, tüm ilahi dinlerin ortak paydasının ahlak olduğunu dile getirir.[217] Safa, ayrıca dinden yoksun, ahlaki değerlerin içine katılmadığı bilim, fen ve teknolojinin topluma özellikle gençliğe faydadan çok zarar vereceğini dile getirir.[218]

Türk eğitim tarihinde, ahlak öğretimin yapılma sürecini Safa şöyle anlatır: Türkiye'de 1899'da başlayan ahlak öğretimi, daha sonra ''Ulum-u Diniye ve Ahlakiye'' adı altında din dersleriyle birleştirilmiş, 1911'de ''Ahlak ve Malumat-ı Medeniye'' adını almıştır.[219]

İyilik gibi kötülük de insanın içindedir. İnsan herhangi bir dış tesirle, şartlarının değişmesiyle, zorla alıştırmayla, kanunlarla, kaba kuvvetle ıslah edilmez. Sadece davranışı değiştirebilir.[220]

Safa, normal olamayan bazı davranış biçimlerinin kaybolan ahlaktan dolayı normalleştiğini [221]''…sözünde durmamak, randevuda saatlerce bekletmek, yüze gülmek ve arkadan söylemek, muaşeret ödevlerini ihmal etmek, her vesile ile yalan söylemek ve yemin etmek, aldatmak, atlatmak, dolandırmak vb.''[222] bu vasıfların zeki olmanın belirtisi olarak görüldüğü bir toplum oluştuğuna işaret eder. Öyle ki toplumda iyi adamın saf adam, kötü adamın da, açıkgöz adam olarak algılandığını ifade eder.[223] Bunun için Maneviyatçıların, kazanç ve keyif ahlâkı yerine, fedakarlık ve manevî zevk ahlâkını yaşatmağa çalıştığını ifade eder.[224] Kavramların anlam kaymasına uğradığı görülmektedir.

İnsan davranışlarının bir kısmı iyi veya kötü yahut günah veya sevap gibi yargılarla değerlendiririz. Bu tür yargılara konu olan davranış kalıpların iyi veya kötü

---

[217] Safa, *a.g.e.* , .32.
[218] Safa, *a.g.e.* , 33.
[219] Safa, *a.g.e.* ,139.
[220] Aliya İzzetbegoviç, *Doğu ve Batı Arasında İslam*, (Türkçesi: Salih Şaban), İstanbul, 2004, 178.
[221] Safa, *a.g.e.* , 38-39.
[222] Safa, a.g.e. , 38-39.
[223] Safa, *a.g.e.* , 38-39.
[224] Safa, *a.g.e.* , 31

olanları ahlaki açıdan, günah ve sevap olanları ise dini açıdan değerlendirdiğimiz davranışlardır.[225]

Şüphesiz toplumlarda meydan gelen ahlak çöküntüsü bir günde, bir ayda hatta bir yılda ortaya çıkmaz. Uzun süren yozlaşma neticesinde meydana gelir. Bunun başlangıç tarihini de tam olarak kestirmek mümkün değildir. Toplumun içine bilinçli veya bilinçsiz bir hastalık gibi düşen yozlaşmanın farklı sebepleri olabilir. Safa' ya göre, toplumun ahlaki yapılarını kaybetme sebepleri "biri dini, öteki de millidir."[226]

Ahlak problemi, toplumlarda bazen çirkin işler bazen kibir bazen de haddi aşmak şeklinde tezahür edebilir. Dünya tarihinde Lut Kavmi, Ad Kavmi, Semud Kavmi gibi… bunun onlarca örneği vardır. Genel olarak Allah'ın indirmiş olduğu dinden uzaklaşan toplumlar dağılmış ve yok olmuştur. Toplumların sağlıklı yapısı için din ve ahlak birbirini tamamlayan iki kuvvetli bağdır. 'Din ile ahlak ilminin bu derece birbirileriyle yakın ilişkileri oldukları göz önüne alındığında, eğitimin gayesini ahlak ilmi belirler. Eğitimin ile dinin amacının örtüştüğü açıkça ortaya çıkmaktadır.'[227]Zira dini ve ahlaki duyguların birer değer hükmü taşıdığı bir gerçektir. Her değerin bir bilgi ve bir de inanç yönü vardır.[228]

Bir milletin fertlerini birbirine bağlayan milli ahlak sosyal yardımlaşmayı perçinler, bencilliği ve nemelazımcılığı engeller.'[229] 'O halde, millî yardımlaşmayı kuvvetlendirmek için her şeyden evvel, vatanî ahlâkı yükseltmek lâzım gelir.'[230]

Şakir Gözütok; din ile ahlak ilminin birbirileriyle yakın ilişkide bulunduğunu, eğitimin gayesini ahlakın belirlediğini, eğitimin amacıyla dinin amacının

---

[225] Şakir Gözütok, "Çocukta Dini ve Ahlaki Duyguların Eğitimi", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize İlahiyat Fakültesi Çocuk Sorunları ve İslâm Sempozyumu*, 30 Eylül - 2 Ekim 2005, Rize, 2010, 797-807.
[226] Safa, *a.g.e.* , 39.
[227] Gözütok, *a.g.e.* , 40.
[228] Şakir Gözütok, "Çocukta Dini ve Ahlaki Duyguların Eğitimi", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize İlahiyat Fakültesi Çocuk Sorunları ve İslâm Sempozyumu*, 30 Eylül - 2 Ekim 2005, Rize, 2010, 797-807.
[229] Safa, *a.g.e.* , 39.
[230] Gökalp, *a.g.e.* , 82.

örtüştüğünü, dinin gerçek amaçlarından biri de, ahlaklı fert yetiştirmek ve güzel ahlakı yerleştirmek olduğunu ifade etmektedir.'[231] 'İçtimai ahlak, ferdi ahlakın anasıdır.' diyen Safa, muharrir ve müşahit sıfatıyla katıldığı Maarif Şurasında ''ideal'' kavramı üstünde hiç durulmadığını belirtir.[232]

> Ahlâk bütün toplumu ayakta tutan temel değeler sistemidir, bu bakımdan diğer bütün sistemleri ahlâkın sınırlarını aşmayacak bir ölçüde işlemelidir. Birtakım kişilerin başka türlü değerler uğrunda ahlâki değerleri hiçe saymaları her şeyden önce cemiyet dediğimiz sosyal birliği ortadan kaldırır ki, bu olmayınca da zaten hiçbir değer sistemini ayakta durması bahis konusu olamaz.[233]

Ahlak önce gelmeli ve ilahiyat onu takip etmelidir.[234] Ahlak ile din bu şekilde bütünleştiren Imanuel Kant dini de şu şekilde tanımlar: O, din önemini bir kanun koyucuya, üzerimizdeki bir yargıca borçlu olduğu kadarıyla içimizdeki yasadır. Din tanrı bilgisine tatbik edilmiş yasadır.[235] Safa' ya göre 'Din, ahlaki değerlerin yaşanabilir canlı kalmasını sağlayan önemli bir faktördür.' Zamanının bütün ilim ve fikir adamları arasındaki münakaşalar konularından birini teşkil ettiğini de belirtir.[236]

Safa, dünyada teknik ve bilimin oldukça ileri bir seviyede olduğu ancak buna mukabil ahlak çöküntüsünün yaşandığını ve bundan gençlerin çok olumsuz etkilendiğini ifade eder.[237] Ahlak yozlaşmasından ve din terbiyesi eksikliğinden bizde gençlerin gruplaştığı ve saldırgan bir tutum içerisine girdiğini belirtir. Tedbir alınmaması karşısında toplumda hoş olmayan hadiselerin yaşanacağını ve sorunlu bir gençliğin yetişeceğini söyler.[238] Safa, Avrupa'da daha çok gençler arasında isyankâr, başıboş ve çevresine zarar veren grupların ortaya çıktığını bunu sebebini dini ve

---

[231] Gözütok, *a.g.e.*, 33.
[232] Safa, *a.g.e*, 77.
[233] Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, İstanbul,1995,46
[234] Kant, *a.g.e.* , 119.
[235] Kant, *a.g.e.* , 119.
[236] Safa, *a.g.e.* , 32.
[237] Safa, *a.g.e.* , 32.
[238] Safa, *a.g.e.* , 32.

manevi terbiye yoksunluğuna bağlar.[239] Din insana zarar vermeyi önermez bilakis din iyiliği emreder. Kötülüğü yasaklar, insanlara öğüt verir ve düşünmeye sevk eder[240]

Safa, Avrupa'daki sosyal ve gençlik hareketlerini de yakından takip etmektedir. Avrupa'da meydan gelen olumsuz fikir ve düşünce akımlarının tesiriyle ortaya çıkan her birisinin de kendine göre bir ismi olan marjinal gençlik grup ve yapıların ülkemize sıçramadan tedbir alınması gerektiğini anlatır: Avrupa'daki gençlik tipolojisini şöyle izah eder:

> Çete halinde gezmekte, ellerindeki çivili sopalarla gelen geçene hücum etmektedir. Varşova'da bunların adı '' *Huligans''* İngiltere'de ''Teddy-boys'' Almanya'da ''Halbtarken'', İtalya'da '' Vitelloni'' Sovyetler Birliğinde ''Stiliaguin'' Japonya'da ''Taizo-Zoku'' Farnsa'da ''Blosun-noir''dir. Bu isyankar ve manevi mesuliyet duygusundan mahrum gençler ailelerinden her türlü maddi yardım görerek yetişmişler, fakat dini ve manevi terbiye almamışlardır.[241]

Toplum hayatını düzenleyen bir takım yasalar vardır. Bu yasalar yazılı ve yazısız olmak üzere ikiye ayrılır. Yazılı kurallar: anayasa, tüzükler, yönetmelikler, yönergelerdir. Yazısız kurallar din ahlak gelenek ve göreneklelerdir. Yazısız kurallarda yazılı kurallar kadar etkili ve caydırıcıdır. Bireylerden ayrılmayan her yerde, zamanda onları denetler. Toplum hayatını düzenleyen bir çeşit emniyet supabıdır. Çünkü ahlakı destekleyen ona koruma veren de dindir. Din kuralları toplumun ortak paydası olduğundan herkes tarafından benimsenir.

4.4. Kültür

Fransızcadan Türkçeye geçen kültür kavramı toplumları birbirinden ayıran ve onları farklı kılan, geçmişten günümüze değişerek gelen, kendine has, gelenek ve görenekleri yaşayış ve davranış biçimlerini ifade eden davranışlar bütünüdür. Türkçe

---

[239] Safa, *a.g.e.* , 32.
[240] Nahl, 16/90.
[241] Safa, *a.g.e.* , 32.

karşılığı ekin olarak kullanılan bu kavram toplumda ortak duyuş ve algılayış biçimi sağlayan maddi ve manevi değerlerin bütünüdür.[242]

Ziya Gökalp, kültür kelimesine karşılık ''hars'' sözcüğünü kullanır. Hars, halkın an'anelerinden, teamüllerinden, örflerinden, şifahî veya yazılmış edebiyatından, lisanından, musikisinden, dininden, ahlâkından, bedíî ve İktisadî mahsullerinden ibarettir.'[243] Arapça bir sözcük olan hars sözlükte, (toprağı) sürme, ekme, biçme işleme; işlemiş toprak anlamında kullanılmaktadır.[244]

Kültür anonim olup dilden dile hafızdan hafızaya aktarılarak toplumların belleğinde yer edinir ve gelecek nesillere ulaştırılır. Toplumların giyim kuşamı sanatı edebiyatı, eleştirel bakışı, mizah anlayışı ve halk oyunları kültürün birer unsurudur. Benzer bir olayın bir toplumda ayıplanması başka bir toplumda normal karşılanması kültürün toplumdan topluma değişkenlik gösterdiğinin en güzel örneğidir. Kültür içinde barındırdığı ögeler üzerinden geleceğe ayna tutar geçmişi de aydınlatır. Bu yönüyle geçmişle gelecek arsında köprü görevi görür. Gözütok; kültürü, bir norm ve değerler sistemi olarak tarif ederek kültür ile toplum arasında semiyotik bir ilişki olduğunu vurgular ve 'kültür, toplum olmadan yaşayamaz veya toplumdan bağımsız var olamaz,' der.[245]

Kültürün önemli taşıyıcısı, etkileneni konumunda olan 'İnsan, kültürün hem yapıcısı, hem ürünüdür. Kültür sayesinde yenilenen, gelişen insan, kültürü yeniler, geliştirir.'[246]

Toplumun kültürünü oluşturan en önemli unsur, din ve geleneklerdir,[247] diyen Gözütok bu bakış açısıyla Ziya Gökalp ve Safa gibi kültürün dinden ayrı olmadığı görüşünde birleşir.

---

[242] Erişim:[https://sozluk.gov.tr/] Erişim Tarihi: 21.06.2020.
[243] Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, (hazr. :Mehmet Kaplan) İstanbul, 1976, 108.
[244] Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1995,158.
[245] Gözütok, *a.g.e.* , 227.
[246] Beyza Bilgin, "Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIV, 1981, 469.
[247] Gözütok, *a.g.e.* , 228.

Gökalp, Avrupa milletlerinden ekonomik, bilimsel, teknik açıdan geri olduğumuzu ikrar ederek, bunları telafi etmenin yolunun da çalışma olduğuna dikkat çeker. Ancak kültür bakımından durumun öyle olmadığını anlatır. Biz, medeniyetçe, irfanca, iktisatça ve tehzibce Avrupa milletlerinden çok geri kalmış olduğumuzu inkâr etmeyiz ve medeniyetçe onlara yetişmek için bütün kuvvetimizle çalışacağız. Fakat hars itibariyle hiç bir milleti kendimizden üstün görmeyiz.[248]

Safa'ya Göre Kültür

Kültürü nesilden nesile taşıyan yegâne vasıta dildir. Milletlerin hafızasında filizlenen, yılların, hatta asırların birikiminden oluşan kültür, genç nesillere yazılı ve yazısız ancak,anonim bir şekilde aktarılır. Kültür dilin kabul ettiği alfabe ile yazıya geçirilir, korunmaya alınır. Osmanlı Devletinin yıkılmasından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde Arap alfabesi yerine Latin alfabesinin kabul edilmesi, temeli bilmeyen bir zamanda atılmış tüm kültür unsurlarının genç nesillere aktarılmasını engellemiş veya geciktirmiştir. İşte bu noktada kültürün sistematik olarak yok olduğu dönemde Safa bu problemin çözülmesi için kültürün ne olması gerektiğine, ne tür görevleri olduğunu açıklar. Yeni nesle nasıl aktarılır, ülkenin kurum ve kuruluşlarına nasıl aktarılır, yansıtılır ve yaşatılır vb. konularda sekiz tane doğrudan veya dolaylı kültür konulu fıkrada dile getirmiştir.

Geçmişle gelecek arasında köprü olan kültür alfabenin kaldırılması ile köklerinden koparılmış bir ağaç misali kurumaya yüz tutar. Toplumların tüm değer yargılarını içinde barındıran kültür milletlerin bir çeşit kimliği ve kodlarıdır. Milletler cemiyetinde milletin ayırt edici özelliği olarak ortaya çıkar. Bir milletin tarih sahnesine çıktığı ilk günden içinde bulunduğu zaman dilimine bağlayan kültür, zincirin halkları gibi tarih seyri içinde milletin doğru yol almasına yardımcı olur.

Kültüre, kendine has ve kendine ait değerleri içinde barındırması hesabıyla öz yaşam biçimi de denilebilir. Toplumu bir arada tutan değerler bütünü, çoğu zaman kültürü oluşturmaktadır.[249] Günümüz dünya kültür ve medeniyetleri ile geçmiş dünya

---

[248] Gökalp, *a.g.e.* , 108.
[249] Gözütok, *a.g.e.* , 228.

medeniyetlerine baktığımızda kültürün yansımalarını görürüz. Kültür tıpkı duvarın harcı olup duvar, her ne şekilde olursa olsun harç sağlam ise duvarın yıkılması o kadar güç olur. Ziya Gökalp'ın hars olarak tanımladığı kültür bize göre tam bu harç misalidir.

Bilindiği gibi kültürün en etkili taşıyıcısı dildir. Latin alfabesinin kabulünden önce yazılmış kaynakların, eserlerin, anıtların yazılı olan her şeyin hatta mezar taşlarının bile Osmanlıca yazılmış olduğu gerçeğidir. Safa da Osmanlıcayı yeni neslin bilmesi, geçmişi anlayıp analiz edebilmesi maksadıyla Edebiyat fakültelerinde olduğu gibi liselerde de Arap harflerinin öğretmenin gerekli olduğunu bu harflerin bilenlerin de gericilikle etiketlemenin yanlış olduğunu ifade eder.[250]

> Otuz yıl evveline kadar çeşidi milyonu aşan bütün tarih, edebiyat, hukuk felsefe, din, dil, ilim ve teknik eserlerin, istisnasız bütün Türkçe eserlerin yazıldığı Arap harflerini bilenlerin bilgisini bir gerilik saymak zihniyeti elbette, Paris gibi dünyanın büyük kültür merkezlerinde birinde ve Sarbonne gibi bir üniversitede yer almazdı.[251]

Safa, makine tekniğinin kültüre dayanması gerektirdiğini, manevi ilimlerin kültür ile paralel olarak geliştiğini, Hatta kültürü manevi ilimlerin bir sonucu olarak görmektedir.[252] Fiziki eğitimin müsbet bölümünün kültür olduğunu, Kültür esas itibarıyla zihni melekelerin kullanımına dayandığını, anne-babalar böyle bir kullanım fırsatını çocuklarına tanıması gerektiğini[253] Mikrofiziğe hâkim olan atom misali eski Yunanistan'ın atom felsefesinden bir hipotez ilhamı aldığını, lojiğe (felsefe) ait bilgilerimizin artması, matematik görüşümüzün, kültürümüzün, genişlemesini hazırladığı ifade etmiştir..[254]

> Safa' ya göre, Kültür bilgi ile değildir. Bilgi kültürün malzemesidir. Kültür bu ham maddeleri kullanan bir zekâ endüstrisidir. Okullar, hatta

---

[250] Safa, *a.g.e.* , 157.
[251] Safa, *a.g.e.* , 156.
[252] Safa, *a.g.e.* , 116.
[253] Kant, *a.g.e.* , 53.
[254] Safa, *a.g.e.* , 116.

üniversiteler kültürden ziyade bilgi verir. Kültür ve düşünme huyu kazandıran vasıtaların başında kitap ve mecmualar gelir. Türkiye'de 1930'dan beri kurulan teknik devletin bir kültür devleti seviyesine temenni edelim. O zaman teknik bizde hazıra konuculuk devrinden yaratıcılık devrine yükselecektir.[255]

Kültürün en önemli unsurunu din ve ahlak oluşturduğuna göre, kişinin tavırlarını belirlemede dini ve ahlaki duyguların oynadığı rol daima göz önünde bulundurulmalıdır.[256]

Safa da yaşadığı dönemde kalemiyle Batı medeniyetini Doğu medeniyeti ile sentezleyip, taklitten arındırılmış bir kültür yaratmak istemiştir. Doğu medeniyeti kökleri üzerinden şekillendirilen bir medeniyet fikrini tasarlamaktadır. Ziya Gökalp da şöyle demektedir: Bu taassubun müsavî şerait dâhilinde Avrupa medeniyetine girmemiz bizim için bir gaye olmalıdır. Sonuçta, medenî ahlâk, evvelâ milletdaşlarımızı, sonra da bütün insanları sevmekten ve muhterem görmekten ibarettir.'[257]

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Batı karşısında gerilemeye başlayan Osmanlı İmparatorluğu bu gerilemeyi durdurmak niyetiyle 17. yy' dan itibaren yenileşme hareketlerine başlamıştır. Teknik ve askeri alanda başlayan yenilikler yeterli etkiyi göstermeyince eğitim ve diğer alanlara da bir yönelim başlamıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tevarüs eden yenilikler Cumhuriyet devrinde başka bir çehreye bürünmüştür. Gerilmeyi engellemek için başlayan yenilikler, yeni bir toplum inşa etmek şeklinde devam etmiştir. Eğitimde ise yenilikler, kurumları ıslah etmek niyetiyle yapılmış fakat Cumhuriyet döneminde eğitim kurumları mülga edilmiştir. İrdelenerek yapılmayan yenilikler toplumun kodlarıyla örtüşmemiş, Batı taklitçiliğiyle sınırlı kalmış ve

---

[255] Safa, *a.g.e.* , 116.
[256] Şakir Gözütok, "Çocukta Dini ve Ahlaki Duyguların Eğitimi", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize İlahiyat Fakültesi Çocuk Sorunları ve İslâm Sempozyumu,* 30 Eylül - 2 Ekim 2005, Rize, 2010, 797-807.
[257] Gökalp, *a.g.e.* , 85.

toplumda Batı hayranlığının oluşmasına sebep olmuştur. Bu sürece tanıklık eden Peyami Safa, eklektik bir tavır takınmıştır.

Türk inkılabının milliyet ve medeniyet temel esasına dayanmasına bağlı olarak eğitim sistemi önem kazanmış, üzerinde en çok uğraşılan alan olmuştur. Safa da sorunun eğitim sisteminden değil, Batılılaşmanın taklitçiliğe dönüşmesinden kaynakladığını vurgulamaktadır. Safa, Batı taklitçiliğine bürünen Batılılaşmayı doğru bir zeminde değerlere uygun bir şekilde yorumlanması için mücadele etmiştir. Eğitim sisteminde başlayan bozulmaların sonucunda din, ahlak kültür gibi unsurlarda yozlaşmalar meydana gelmiştir. Safa'ya göre, din eğitimi okullarda verilmeyince bu değerler erozyona uğramıştır. Safa, Türk inkılabıyla inşa edilmek istenen toplumun eğitim sistemi içerisinde din eğitiminin verilmesi gerektiğini savunmuştur. Esasında Safa din ile modernitenin bir arada olabileceğini birbirini tamlayan iki öge olduğuna dikkat çekmektedir.

Safa, Batılılaşma fikrinin kendi mecrasından uzaklaştığını edebi ve fikri yazılarında izah etmeye çalışmıştır. Safa eski-yeni çatışmasına tanıklık etmiş, Batının aklıyla Doğunun ruhunu birleştirmek istemiştir. Esasında Safa Batı medeniyetini toptan reddetme veya Doğu medeniyetini toptan kabul etme anlayışının yerine iki medeniyetten mülhem bir medeniyet tasavvuru oluşturmaktır. Yeninin filizlerinin Eskinin kökleri üzerinde yükselmesinin anlamlı olacağını düşünmüştür.

Safa, imam-hatip okullarının ihmal edilmesine kayıtsız kalmayarak bu konuda MEB'e yönelik eleştirel yazılar yazmıştır. Safa, Türk inkılabının kültürsüz ilerleme sağlayamayacağını belirtmiş, Türk inkılabının ahlak, kültür ve din gibi manevi inanç ve değerler üzerinde yükseleceğini vurgulamıştır. Safa, sosyal ilişkilerde yozlaşmaları din eğitimin eksikliğine bağlamıştır. Din eğitiminin yapılmayışı sonucunda nitelikli din adamlarının da yetişmesi engellenmiştir. Öyle ki cenazeleri yıkayacak din görevlileri bulunamaz hale gelmiştir. Bu noktada Safa, genel eğitim içerisinde din eğitimin de verilmesini elzem görmektedir.

İdeal bir eğitim-öğretim modeli oluşturmak için farklı zaman ve zeminlerde eğitime yönelik çalışmalar sürekli devam etmiştir. Safa da eğitim sisteminin toplumu

meydana getiren değerleri kapsayan bir içeriğin esas alınıp modern yöntem ve tekniklerle verilmesini istemiş, bunun yanında eğitim sürecinde anne- baba, öğretmen ve MEB'e düşen görevlere dair kendi penceresinden öneriler getirmiştir. Safa'ya göre, Batılılaşmanın sonucu olarak, din derslerinin toplumsal boyutuna bakılmaksızın okullarda ders olarak okutulmaması yanlış din algısını da ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda hurafeler ortaya çıkmış, örfi anlayışla din birbirine karışmıştır. Toplumda başlayan ahlak ve kültür buhranı sorunsalını din çerçevesinde değerlendirilmesini yapmıştır. Zira milliyet ve medeniyet, din, ahlak ve kültür ile şekillenirse anlam kazanır ve itibar görür.

Peyami Safa; ekonomi, ahlak, psikoloji, sosyoloji, felsefe, felsefi akımlar, edebiyat, edebi akımlar, sanat, eğitim meseleleri, fikir akımları, spor- sporcu, kitap, okuma vb. birçok alanda döneminin gazete ve dergilerinde makaleler, fıkralar yazmıştır. Tüm makale ve fıkralarında akıcı, sade bir dil kullanmıştır. Dinin bilimsel tekniklere uygun bir şekilde anlatılması gerektiğini ısrarla dile getirmiştir. Dinin bazı ehil olamayan kişilerin elinde korkutucu bir hal aldığını dolayısıyla özellikle gençleri ve çocukları dinden uzaklaştırdığını ifade etmiştir.

Safa, genç Cumhuriyete sahip çıkmakla birlikte o dönemde bilhassa eğitim, din eğitimi ve imam-hatipler konusunda izlenen yanlış politikaları eleştirerek, çözüm önerileri sunmuştur.

.

KAYNAKLAR

Akyılmaz, G. (2015). ***Siyasi Tarih***. (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Altıntop, S. , Bağcı, R. , Şen, C. (Editörler). (2012). ***Vefâtının 50. Yılında Peyami Safa***, Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları.

Aşıkoğlu, N.Y. (1994). "Din Eğitimi Bilimi'nin Türkiye'de Bağımsız Bir Bilimsel Disiplin Olarak Doğuşu ve Gelişimi", ***Diyanet İlmi Dergi***, 30 (3), 85-92.

Ayvazoğlu, B. (2008). "Peyami Safa", ***İslam Ansiklopedisi***, XXXV. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bilgin, B, (1981). "Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri", ***Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi***, XXIV, 469-483

Canan, İ. (2007). ***Aile İçi Eğitimi***. İzmir: Gül Yurdu Yayınları.

Cevad, M. (1938). ***Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı***. İstanbul.

Çelebi, K. A. (2016). ***Ahlâk-ı Alâî***. (Sade. : Murat Demirkol), Ankara: Fecr Yayınları.

Dündar, M. (2011). ***İlk Dönem İslami Eğitim – Öğretim Faaliyetleri***. İstanbul: İşrak Yayınları.

Gözütok, Ş. (2016). ***Hz. Peygamber'in Hadislerinde Eğitim Metodları***. İstanbul: Ensar Yayınları.

Gözütok, Ş. (2019). ***İslam Medeniyetinde Eğitim Felsefesi***. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Gözütok, Ş. (2012). ***İslam'ın Altın Çağında İlim***. İstanbul: Nesil Yayınları.

Gözütok, Ş. (2012). ***Kadınlara da Farzdır***. İstanbul: Nesil Yayınları.

Gözütok, Ş. , Köylü, M. (2017). ***Ana Hatlarıyla İslam Eğitim Tarihi***. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Gözütok, Ş. (2014). ***Resulullah Döneminde Eğitim ve Öğretim***. İstanbul: Nesil Yayınları.

Gözütok, Ş. (2012). ***Sûfi Pedagojisi***. İstanbul: Nesil Yayınları.

Güngör, E. (1995). ***Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak***. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Güngör, E. (1993). ***İslamın Bugünkü Meseleleri.*** İstanbul: Ötüken Neşriyat.

İzzetbegoviç, A. (2004). ***Doğu ve Batı Arasında İslam***. (Sekizinci Baskı). (Türkçesi: Salih Şaban). İstanbul: Nehir Tayınları.

Karpat, K. H. (2013). ***Türk Demokrasi Tarihi***. (Yedinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Kant, I. (2006). ***Eğitim Üzerine***. İstanbul: İz Yayıncılık.

Karakaş, V. (2014). ***Nasıl Bir Din Eğitimi? Din Eğitiminde Peygamber Modeli***. İstanbul: Hayat Yayınları.

Mardin, Ş. (2015). ***Türk Modernleşmesi***. (Yirmi Dördüncü Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mutçalı, S. (1995). ***Arapça-Türkçe Sözlük***. İstanbul: Dağarcık Yayınlar.

Öcal, M. (2013). ***Din Eğitim ve Öğretiminde Metotlar***. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Öcal, M. (2016). "Dünden Bugüne Türkiye'de Din Eğitimi". (Editörler: Mehmet Bahçekapılı, Mehmet Özkan, Ahmet Ali Çanakcı, Safinaz Asri). ***Din Eğitiminde Motivasyon ve Verimlilik Sempozyumu,*** 405-427.

Öcal, M. (1986). "İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi", ***Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,*** 1 (1).

Öcal, M. (2012). İmam-Hatip Liselerinde Din Eğitimi. ***Din Eğitimi***, (Editörler: Mustafa Köylü, Nurullah Altaş), 209-249.

Öcal, M. ***Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi***. İstanbul: Dergah Yayınları.

Öztürk, H**.** (2011)***. Elli Yılın Yazarına Elli Yıllık Özlem***. Türk Edebiyatı, 18-21.

Parmaksızoğlu, İ. (1966). ***Türkiye'de Din Eğitimi***. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Safa, P. (2016). ***20. Asır Avrupa ve Biz Objektif 8***. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (2016). ***Din İnkılap İrtica Objektif 04.*** (Der.: Nevzat Kösoğlu), İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (2016). ***Eğitim Gençlik Üniversite Objektif*** *7*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (2016). ***Kadın Aşk Aile Objektif 5***. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (2016). ***Osmanlıca Türkçe Uydurmaca Objektif 1***. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (2016). ***Sanat Edebiyat Tenkit Objektif 2***. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (2015). ***Sosyalizm Marksizm Komünizm Objektif 03.*** (Haz.: Nevzat Kösoğlu), İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (2017). ***Türk İnkılabına Bakışlar***. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (2016). ***Yazarlar Sanatçılar Meşhurlar Objektif 6***. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Sezgül, İ. (2010). "Ahlâk, Değer İlişkisi ve Ahlaki Değerlerin Neliği Sorunu"***. EKEV Akademi Dergisi***, 14 (45), 85-94.

Şirin, S. (2019). ***Yetişin Çocuklar***. (Otuzdördüncü Baskı). İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık.

Tunaya, T. Z. (2001). ***Türkiye'de Siyasal Gelişmeler 1876-1938.*** I. (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yavuzer, H. (1986), ***Anne-Baba ve Çocuk***. (Ondördüncü. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yazır, E. M. H. ***Hak Dini Kur'an Dili.*** II. (Sadeleştirenler: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel). İstanbul: Zehra Veyn.

Yıldız, M. C. (1999). "Osmanlı'nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımın Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik", ***Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,*** IV, 279-302.

İNTERNET KAYNAKLARI

Erişim: [http://www.diledebiyat.net/turk-edebiyati-tarihi/bati-etkisindeki-turk-edebiyati/cumhuriyet-donemi-turk-edebiyati/cumhuriyet-donemi-edebiyatcilari/peyami-safa] Erişim Tarihi: 08.05.2020

Erişim:[https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/peyami_safa.html] Erişim Tarihi: 08.05.2020

Erişim: [http://www.nesettoku.com.tr/?p=456] Erişim Tarihi:08.05.2020

Erişim: [https://slideplayer.biz.tr/slide/8841434/] Erişim Tarihi: 10.05.2020

Erişim: [http://2023vizyonu.meb.gov.tr/] Erişim Tarihi: 10.05.2020

Erişim:[https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18812&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5] Erişim Tarihi: 10,052020

Erişim:[https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/163/ari.htm
] Erişim Tarihi: 11.05.2020

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : KAÇİRA, Nebi
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri :20.03.1971- VAN
Telefon :0(505)3508809
Faks :
E-mail : nebikacira@gmail.com

	EĞİTİM	
DERECE	EĞİTİM BİRİMİ	MEZUNİYET TARİHİ
YÜKSEK LİSANS	Van YYÜ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D Din Eğitimi Bilim Dalı	2020
LİSANS	Van YYÜ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı	1995

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORİJİNALLİK RAPORU

Tez Başlığı / Konusu: **08/07/2020**

PEYAMİ SAFA'NIN GENEL EĞİTİM BAĞLAMINDA DİN EĞİTİMİ İLE GÖRÜŞLERİ

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 72 sayfalık kısmına ilişkin, 08/07/2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 8 (sekiz) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal İçemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Adı Soyadı : Nebi KAÇİRA

Öğrenci No : 179214002

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Programı : Din Eğitimi

Statüsü: Y. Lisans x Doktora □

DANIŞMAN

Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK

11./06/2020

ENSTİTÜ ONAYI

U Y G U N D U R

……./……./201….

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

Enstitü Müdürü